

Mirades sobre Emili Casanova en el seu 65è aniversari

Edició a cura de JosØ Enrique Gargallo i Mar Batlle

L Estralla,

Societat d'Onomàstica

**Mirades sobre Emili Casanova
en el seu 65è aniversari**

Mirades sobre Emili Casanova en el seu 65è aniversari

Edició a cura de José Enrique Gargallo i Mar Batlle

L'Estralla, 8

Societat d'Onomàstica

Barcelona, 2021

Primera edició: octubre de 2021

Fotografia de la coberta: Òscar Bagur

© dels textos, els seus autors

© d'aquesta edició, Societat d'Onomàstica

Disseny de la col·lecció i composició: Quadrati

Impressió: Gabriel Gibert

DIPÒSIT LEGAL: B 16247-2021

Taula

El nostre Emili Casanova (a manera de presentació) JOSÉ ENRIQUE GARGALLO I MAR BATLLE	7
Carta a Emili Casanova JOSEPH GULSOY	9
Emili Casanova: professor, acadèmic i amic MAITE MOLLÀ	11
Creuar-se en la vida amb una persona com Emili AIGÜES VIVES PÉREZ	19
L'amor per la terra..., i per la gespa JESÚS BERNAT AGUT	23
Emili Casanova, artífex del Mestratge en Toponímia VICENÇ MARIA ROSSELLÓ I VERGER	27
Emili Casanova, l'optimisme pragmàtic ENRIC RIBES I MARÍ	31
Emili Casanova, activista onomàstic JOAN ANTON RABELLA	35
Emili Casanova i la internacionalització de l'onomàstica catalana JOAN TORT I DONADA	41
Emili Casanova i l' <i>Onomasticon Cataloniae</i> PHILIP D. RASICO	45
Emili Casanova i l'antroponímia romànica MARIA-REINA BASTARDAS, ANA M ^a CANO GONZÁLEZ I JEAN GERMAIN	49
Emili Casanova, estudiós de la gramàtica històrica catalana JOAQUIM MARTÍ MESTRE	53
Incursions filològiques i humanes amb el mestre Casanova VICENT F. GARCIA PERALES	61

Emili Casanova, el lingüista apassionat de la Vall d'Albaida	71
IMMA DESCALS CAMARASA	
La vocació dialectològica d'Emili Casanova	81
JOAN VENY	

El nostre Emili Casanova (a manera de presentació)

JOSÉ ENRIQUE GARGALLO I MAR BATLLE

Humilitat, bonhomia, generositat, fidelitat, avidesa de saber... Són alguns del trets definitoris d'Emili Casanova que dibuixen els diversos autors de les semblances sobre vida i obra d'aquest fill d'Agullent. Amb el pretext del 65è aniversari del nostre Emili, hem pres la iniciativa d'oferir-li aquesta garbera de mirades que retraten perfils diversos de la seva figura humana i professional.

Emili Casanova, valencià de la Vall d'Albaida, professor reconegut de la Universitat de València, ostenta l'admirable mèrit de promoure també la valencianitat alternativa dels veïns del País que són de parla castellana (els parlars i els parlants popularment anomenats *xurros*); i ha estudiat parlars de la frontera catalanocastellana del País Valencià, així com el contacte entre varietats de frontera o la interferència entre les dues llengües convivents als països.

Pel que fa a la seva pròpia llengua, no serà fàcil trobar un altre lingüista o filòleg que n'haja abordat, amb similar profusió desbordant, tantes facetes; i no només en l'àrea valenciana, sinó en el conjunt del domini lingüístic català. Però la seva carrera acadèmica, indefallent, l'ha dut més enllà del català: ha conreat també l'aragonès, l'occità, el francès i moltes altres varietats romàniques, en la línia del que caracteritza l'exercici mòdèlic del romanista.

Generós en l'esforç, Emili Casanova deu ser qui més congressos, colloquis, jornades, etc., ha organitzat –amb la ulterior publicació dels resultats– en aquesta part de món. Per exemple, com oblidar la celebració a la Universitat de València del XXVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques (CILFR), el setembre de 2010!

Emili, com una col·lecció successiva de nines russes, habita múltiples espais de vida, des del seu poble fins al món universitari i acadèmic: el poble (Agullent) i la comarca natal (la Vall d'Albaida); València i el seu País; les valencianitats diverses i la catalanitat; la dimensió romànica

(*PatRom*, organització del XXVI CILFR a València); i de la mà de l'ICOS (International Congress of Onomastic Sciences), la internacionalització a nivell global. Emili és, per als que hem tingut la immensa sort de conèixer-lo, un home proper, fidel en l'amistat, noble. És per això que el savi canadenc Joseph Gulsoy escriu sobre Emili Casanova, en la breu carta que hem volgut que presideixi aquesta collecció de semblances: «Estimat i apreciat amic, ens ha fet a tots nosaltres, que treballem en aquest camp, un gran servei, impagable, immesurable. Gratitude infinita!».

Gratitude infinita, repetirem amb Joseph Gulsoy, en aquesta presentació de les mirades sobre Emili Casanova, que a través dels respectius títols suggereixen perfils diversos del polièdric fill d'Agullent, i fins i tot algun camí de vida compartit: «professor, acadèmic, amic» (Maite Mollà), «creuar-se en la vida amb una persona com Emili» (Aigües Vives Pérez), «l'amor per la terra... i per la gespa» (Jesús Bernat Agut), «artífex del Mestratge en Toponímia» (Vicenç Maria Rosselló i Verger), «optimisme pragmàtic» (Enric Ribes), «activista onomàstic» (Joan Anton Rabella), «la internacionalització de l'onomàstica catalana» (Joan Tort), «l'*Onomasticon Cataloniae*» (Philip Rasico), «l'antroponímia romànica» (Maria-Reina Bastardas, Ana Mª Cano i Jean Germain), «estudis de la gramàtica històrica catalana» (Joaquim Martí Mestre), filologia i humanitat (Vicent Garcia Perales), «el lingüista apassionat de la Vall d'Albaida» (Imma Descals), «la vocació dialectològica» (Joan Veny). I manllevem al mestre de Campos les darreres paraules del seu text (i d'aquesta publicació), convençuts que interpreten perfectament el sentir de tots els coautors, com també el de molts lectors que llegiran aquestes mirades: «Des de la nau dels teus seixanta-cinc anys pots mirar amb orgull l'estela d'una obra ben feta on es donen la mà talent i bondat. Per molts d'anys!».

Carta a Emili Casanova

JOSEPH GULSOY

Benvolgut amic Emili,

Ha estat un gran promotor dels estudis sobre els parlars xurros amb tres Jornades, i gràcies a això hui dia es coneixen millor els anomenats parlars xurros.

En la seua comunicació «Origen i formació del parlar d'Énguera i de la Canal de Navarrés» (*Camins, terres i paraules, II Jornades sobre els altres parlars valencians de base castellano-aragonesa*, 2013, p. 529-542), ens ha donat una explicació satisfactòria referent a l'origen del parlar d'Énguera. Ha raonat: ací tenim a la vista un parlar mixt, del qual interessa no tant si és castellà o aragonés, sinó més aviat com s'ha format:

En suma, la convergència de castellans, aragonesos i valencians que formen la comunitat enguerina és el factor determinant del parlar enguerí. Les llengües d'estos tres grups humans han actuat conjuntament i contínuament en la seua formació des de sempre convergint en una varietat lingüística de tipus crioll, però si haguera de fer un pòdium per orde d'importància qualitativa i quantitativa diria que, sense dubte, el valencià ha estat el més determinant, l'aragonès el segon i el castellà el tercer, a pesar que aquest ha estat el triomfador pels avatars d'història i dels temps actuals, fins i tot substituint la varietat convergent. (p. 542)

Ha assegurat la publicació del meu *Vocabulario de Enguera y de la Canal de Navarrés* per part de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

Estimat i apreciat amic, ens ha fet a tots nosaltres, que treballem en aquest camp, un gran servei, impagable, immesurable. Gratitude infinita!

Emili Casanova: professor, acadèmic i amic

MAITE MOLLÀ

Emili Casanova, professor

El primer record que tinc d'Emili Casanova és de l'any 1994 com a professor de l'assignatura de Dialectologia de la Facultat de Filologia de la Universitat de València. En aquell curs em va parlar de la importància i riquesa dels parlars xurros. Em va presentar en sentit acadèmic (després ho faria també en sentit literal) Joseph Gulsoy, un professor canadenc que havia estudiat la parla de la Canal de Navarrés, el meu parlar matern; recorde que vaig llegir amb atenció i sorpresa l'article de Gulsoy «L'origen dels parlars d'Énguera i de la Canal de Navarrés»,¹ que Emili em va recomanar com a bibliografia per a fer el treball de curs. I és que Emili sempre ha tingut predilecció, sensibilitat i interès pels *altres parlars valencians*;² sempre ha intentat acollir en els seus projectes tots els tipus de valencianitats i ha pensat que unes complementaven les altres, i que els parlars de frontera tenien molt a aportar a l'estudi de la història de la llengua. En aquest sentit, en el seu article «La frontera lingüística castellano-catalana en el País Valencià»³ fa un repàs exhaustiu a les diferents zones que formen aquesta línia divisòria, en què es descriuen tant els avatars històrics que n'han propiciat la conformació, com les característiques lingüístiques dels tres diferents parlars de transició valencians: el de Fanzara, el d'Anna i el d'Asp-Montfort-Elda.

Una prova més del seu interès per l'estudi lingüístic d'aquestes zones és que ha sigut l'organitzador de les tres jornades sobre els parlars de base castellanoaragonesa que han tingut lloc al País Valencià: València (2008),

1 *Estudis Romànics* 12 (1968): p. 317-338.

2 Segons ell mateix ha explicat en «Influència històrica del aragonés sobre el valencià» (*Archivo de Filología Aragonesa* 67, 2011: p. 201-235), va ser Sanchis Guarner qui aconsellava que s'estudiaren sempre conjuntament totes les parles valencianes.

3 *Revista de Filología Románica* 18 (2001): p. 213-260.

Énguera (2013) i el Villar (2016); i també el curador de les publicacions resultants d'aquests encontres: *Els altres parlars valencians. I Jornada de parlars valencians de base castellanoaragonesa* (Denes, 2010); *Camins, terres i paraules. II Jornada sobre els altres parlars valencians* (Denes, 2014); i *Serres, identitats i paraules. III jornades sobre els parlars valencians de base castellanoaragonesa, valencianoaragonesa i castellanomurciana* (Denes, 2017).

En aquest sentit considere l'article «Origen i formació del parlar d'Énguera i de la Canal de Navarrés», que es va publicar dins de les actes de la segona de les jornades esmentades (p. 529-544), com un article definitiu sobre la formació de la parla d'aquesta zona: «el valencià és un component ampli, originari i formador del parlar de la zona, que viu en la fonètica, en la morfosintaxi, en el lèxic i en la fraseologia. No pareix, a primera vista, el més bàsic, però sí el més important a hores d'ara i tal volta de sempre, per a separar el castellà d'Énguera del d'Aiora, Villena o Almansa».

Una altra de les inquietuds d'Emili ha sigut l'estudi de la influència de l'element aragonés en el valencià i en els altres parlars: «no se podrá conocer bien el valenciano sin estudiar la parte aragonesa de Valencia y también las hablas de Aragón; ni al revés, no se podrán conocer las hablas denominadas *churras* sin el estudio conjunto del valenciano y del aragonés», sentenciava Emili en l'article «Influencia histórica del aragonés sobre el valenciano» (2011).⁴ Començant per l'onomàstica, pràcticament tots els municipis aragonesos medievals i actuals han creat cognoms valencians (*Daroca, Tarassona, Terol*, etc.), però també hi ha fenòmens fonètics, morfològics i lèxics que es poden explicar per la influència de l'aragonés; el mateix apitxament pot vindre propiciat «per una superposició de l'aragonés sobre el català».

L'altra qüestió que m'ha unit a Emili ha sigut l'estudi de l'onomàstica. Ell, juntament amb Vicenç Rosselló, va veure molt prompte la necessitat de recopilar de manera sistemàtica la toponímia de tots els pobles valencians. En els anys noranta del segle passat la vida estava canviant molt, moltes persones s'havien desplaçat del camp a la ciutat per a treballar i això feia que les maneres de viure més tradicionals i rurals anaren desapareixent, cosa que posava en risc també la supervivència dels noms de lloc tradicionals. Per això, amb l'ajuda d'Aigües Vives Pérez Piquer, van posar el marxa el projecte *Atlas toponímic valencià* des de la Conselleria

4 *Archivo de Filología Aragonesa* 67 (2011): p. 201-235.

de Cultura i Educació (1994-2003);⁵ a partir d'aquest projecte, que és el germen de l'actual *Nomenclàtor Toponímic Valencià* (Acadèmia Valenciana de la Llengua – Institut Cartogràfic Valencià),⁶ es va publicar el *Corpus toponímic valencià* (AVL, 2009). Es tracta de projectes col·laboratius que han comptat amb una xarxa de més de tres-centes persones i amb la participació de tècnics i estudiosos de diversos àmbits i institucions.

En relació amb tots aquests treballs corporatius, cal remarcar que una de les habilitats que té Emili és la d'engrescador, la de cercador de complexitats, la de creador d'equips; a més, sempre li ha preocupat molt que hi haja relleu, que els jòvens s'hi incorporen. Per a aconseguir aquest objectiu cal facilitar la formació d'aquelles persones que hi estiguen interessades; és impossible enumerar la quantitat de cursos, jornades o congressos organitzats per ell des d'aquell I Col·loqui d'Onomàstica Valenciana, celebrat a València l'any 1985, si bé cal ressaltar per la seua importància els dos postgraus de la Universitat de València, Mestratge de toponímia (1990-1991) i Postgrau de toponímia i onomàstica valencianes (2010-2011); i les actes resultants, *Materials de toponímia* (PUV, 1995) i *Nous materials de toponímia valenciana* (Denes, 2013).⁷

Molt important va ser la celebració dels dos congressos de la Mediterrània (València, 2012 i 2016), on Emili va aconseguir aplegar un gran nombre d'especialistes internacionals en onomàstica, que discerniren en el primer cas sobre la zootoponímia, i en el segon, sobre el nom dels expòsits.

Menció a banda mereix la Jornada de Toponímia Hispànica, organitzada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i celebrada a la Facultat de Filologia de València l'any 2019, on es donaren cita «estudiosos procedents de tota la geografia espanyola, de diverses especialitats (àrab, llatí, geografia, filologia, cartografia, història), de diferents universitats (Alcalá, Alacant, Barcelona, Castella - la Manxa, Castella i Lleó, Madrid, Múrcia,

5 Projecte continuat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (2003-2009).

6 El *Nomenclàtor Toponímic Valencià* es pot consultar en el Visor de Cartografia de la Generalitat Valenciana (http://icv.gva.es/auto/aplicaciones/visors_tematics/nomenclator/nomenclator_visor/?locate=ca).

7 Emili també ha dirigit un bon grapat de tesis doctorals sobre toponímia. Entre elles, la de Joan Ivars sobre Dénia (1993), la d'Enric Ribes sobre Eivissa i Formentera (2010), la de Jesús Bernat sobre Vistabella del Maestrat (2016) i la d'Esther Haro sobre l'Alt Palància i l'aprofitament de la toponímia com a producte territorial clau (2021).

Navarra, Santiago, Vigo), acadèmies de la llengua, societats d'onomàstica i instituts geogràfics i cartogràfics, amb la voluntat de mostrar i demostrar la necessitat d'aplicar una perspectiva hispànica i romànica a l'anàlisi històrica, etimològica i motivacional de qualsevol topònim», segons el mateix Emili assenyala en la introducció de les *Actes* de la jornada, publicades per l'AVL l'any 2020.⁸ A partir de les bases i mètodes contrastats en la mateixa jornada, Casanova va ser el principal impulsor del projecte *Toponomasticon Hispaniae*, que pretén ser un inventari de noms de lloc de tot el territori espanyol i de Portugal, amb informació lingüística, cartogràfica, geogràfica, etnogràfica i històrica.⁹

A banda d'això, el filòleg d'Agullent ha escrit i publicat innumbrables articles sobre onomàstica en diferents compendis, revistes i llibres. Encara que seria impossible ni tan sols citar els més importants, és cert que en recorde especialment alguns sobre temàtiques diverses: «Toponímia d'origen antroponímic: el cas de la Vall d'Albaida»;¹⁰ «Manuel Sanchis Guarner i la toponímia valenciana»;¹¹ «La vida tradicional valenciana a través dels topònims»;¹² «La normativització dels noms de pila i dels cognoms valencians»¹³ o «L'empremta de Josep Giner en l'obra de Joan Coromines».¹⁴

Emili Casanova, acadèmic de l'AVL

Emili Casanova va ser elegit acadèmic de l'AVL per les Corts Valencianes el 7 de novembre del 2003¹⁵ i va prendre possessió del càrrec el dia 20 del mateix mes. El seu interès dins de la institució sempre ha estat al voltant de les Seccions de Lexicografia, Gramàtica, Publicacions, Do-

8 Les *Actes de la Jornada d'Onomàstica Hispànica* es poden consultar i descarregar al web de l'AVL: <https://www.avl.gva.es/web/publicacions>.

9 També gràcies a la iniciativa d'Emili, la Universitat de València va publicar un monogràfic dedicat íntegrament a la toponímia romànica als *Quaderns de filologia. Estudis lingüístics* 20 (2015).

10 *Actes de la III Jornada d'Onomàstica (Xàtiva, 2008)* (València: AVL, 2010), 19-50.

11 *Almaig. Estudis i documents* 27 (2011): p. 32-40.

12 *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 120 (2011): p. 117-144.

13 *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 106-107 (2007): p. 40-53.

14 *eHumanista/IVITRA* 14 (2018): p. 297-369.

15 Decret de nomenament 20/2003, de 18 de novembre, del president (DOGV 2011-2003).

cumentació i, especialment, Onomàstica, de la qual ha sigut president des de l'any 2007 fins a l'any 2021.¹⁶ A més, l'any 2010 va ser membre de la Comissió de l'Escriptor de l'any Enric Valor, l'any 2015 president de la Comissió de l'Escriptor de l'any Carles Salvador i l'any 2019 secretari de la Comissió Sant Vicent Ferrer.

Dins de tota aquesta varietat i quantitat de treball acadèmic em permetré de parlar de la seua faceta com a president de la Secció d'Onomàstica,¹⁷ ja que, el fet de ser la tècnica d'eixa Secció des de l'any 2010,¹⁸ m'ha permés compartir amb l'Emili moltíssimes reunions de treball i preparar conjuntament centenars de documents, informes i materials. En aquest temps m'ha impressionat que el seu coneixement sobre la matèria és tan vast que només cal dir-li un cognom i ell ja sap de quin poble o pobles pot ser la persona que el porta, com s'ha de normalitzar, les diferents formes documentades i el possible origen. Amb la toponímia passa el mateix: no hi ha racó del país que no conega, que no haja estudiat prèviament, i amb molta probabilitat ja haurà escrit un article o disquisició sobre el tema. És remarcable també el coneixement sobre la bibliografia: davant de qualsevol dubte sap si hi ha un estudiós que ja haja tractat la qüestió, i en quin llibre, compendi o congrés ha fet públic el treball. A més, Emili coneix tots els estudiosos de la toponímia i antroponímia (valencians, catalans, mallorquins, de la resta de l'Estat, europeus i del món sencer), amb els quals manté estretes i fructíferes relacions de treball. També és membre de diverses associacions; entre elles, l'AILLC, la Societat d'Onomàstica, de la qual és president des del 2019, i l'ICOS.

No puc resumir en aquestes línies el treball fet en dèsset anys llargs d'activitat acadèmica (catorze com a president de la Secció d'Onomàstica),¹⁹ però sí que vull remarcar que en la seua etapa (amb l'ajuda de la resta de

¹⁶ També va ser vocal de la Junta de Govern des de l'any 2011 fins a l'any 2016.

¹⁷ La composició actual de la Secció d'Onomàstica (juny del 2021) és la següent: Emili Casanova Herrero (president), Josep M. Palomero Almela (secretari), Immaculada Cerdà Sanchis, Jordi Colomina Castanyer, Ramon Ferrer Navarro, Maria Isabel Guardiola Savall, Josep Martines Peres, Brauli Montoya Abat, Honorat Ros Pardo i Alfons Vila Moreno (vocals). També han format part de la Secció d'Onomàstica en altres etapes Carme Barceló Torres, Josep Lluís Doménech Zornoza, Antoni Ferrando Francés, Ascensió Figueres Górriz, i Pere Maria Orts i Bosch.

¹⁸ Juntament amb Leonor Selva Aranda, tècnica de l'AVL també.

¹⁹ En la primera composició de la Secció d'Onomàstica (2001-2007) el president va ser Ramon Ferrer Navarro, l'actual president de la institució.

membres de la Secció i dels tècnics de la URL) s'han elaborat més de 2.000 informes sobre noms i cognoms; 233 fullets de la col·lecció Toponímia dels Pobles Valencians; es va publicar el *Corpus toponímic valencià* (2009), amb més de 50.000 topònims normalitzats, i s'han celebrat tretze Jornades d'Onomàstica i s'han publicat les seues corresponents actes (Sant Mateu el 2006, Oriola el 2007, Xàtiva el 2008, Vila-real el 2010, Dénia el 2011, Alzira el 2012, Xèrica el 2013, Vinaròs el 2014, Mislata el 2015, Gandia el 2016, Elda i Petrer el 2017 i València el 2019).²⁰

A petició de la Direcció General d'Administració Local, s'han elaborat els informes preceptius sobre el topònim major de 47 municipis valencians, cosa que ha fet possible que el nombre de noms de població no normalitzats s'haja reduït d'un 18,5%, abans del funcionament de l'AVL, a només el 5% actual.

Són destacables també les bones relacions amb l'Institut Cartogràfic Valencià i l'Instituto Geográfico Nacional. Amb el primer s'està elaborant el *Nomenclàtor Toponímic Valencià*, amb més de 120.000 topònims georeferenciats, jerarquitzats, normalitzats i oficialitzats, a partir de l'aprovació de la Llei 2/2020, de 2 de desembre, de la Generalitat, de la Informació Geogràfica i de l'Institut Cartogràfic Valencià. A més, s'ha col·laborat en altres projectes com ara els *Mapes autonòmics* a escala 1:300.000 (Mapa de les Comarques, 2016 i Mapa Físic, 2017). Amb l'Instituto Geográfico Nacional, després de revisar el *Nomenclàtor Geográfico Conciso d'Espanya*, s'està col·laborant en la revisió del *Nomenclàtor Geográfico Básico d'Espanya*.

Els criteris en què es basen tots aquests treballs estan publicats en el manual *Criteris per a la fixació de la toponímia valenciana*, publicat per l'AVL l'any 2015. En relació amb l'antroponímia, la publicació més important és el *Vocabulari de noms de persona*, compendi de noms de pila valencians amb la correspondència en castellà (1a edició, 2006 i 2a edició, 2017).

En conclusió, Emili concep l'onomàstica d'una manera plena, en tots els seus vessants: filològic, cultural, històric, patrimonial, identitari... I per això la seua activitat té la diversitat i intensitat de què estem parlant en aquestes ratlles. A més, pensa que qualsevol interessat en la matèria

²⁰ La jornada de 2020, dedicada a la toponímia urbana i ajornada per la pandèmia, se celebrarà finalment al setembre del 2021 a Castelló; al desembre del mateix any tindrà lloc la Jornada sobre Talassonímia a Alacant.

pot aportar dades importants a l'estudi onomàstic. Així resumia aquest pensament en les *Actes de la VII Jornada d'Onomàstica. Xèrica* (2013): «l'AVL necessita la col·laboració de tots els amants i els estudiosos de la toponímia, conscient que aquell qui més pot aportar al coneixement d'un topònim no és només el filòleg, sinó sobretot la gent que el viu, el xafa i el vol, és a dir, caçadors, pastors i llauradors; a més de l'historiador que el documenta i el geògraf que l'interpreta».

Emili Casanova, amic

El passat 10 de febrer a primera hora del matí vaig telefonar a l'Emili per a felicitar-lo: feia els 65. Estava contentíssim per la quantitat de gent que ja s'havia recordat del seu aniversari: «els toponímics, els més matiners», em comentà. Vam parlar del que faria a partir d'ara en una conversa plena de manifestacions optimistes i de projectes de futur. Però de seguida (els peus en terra i el cabet en la faena) ens posàrem a parlar de qüestions concretes i actuals: dels punts del dia de la pròxima reunió, d'aquesta o l'altra publicació, de la pròxima jornada...

Qualsevol persona que estiga al seu costat sap de la seua immensa activitat, de la quantitat d'idees que li venen a la ment i que duu a terme, projectes en els quals ens involucra a tots perquè el seu dinamisme il·lusiona, s'encomana... Perquè gràcies a ell podem parlar de bona salut dels estudis i dels projectes onomàstics valencians, i de tot el domini català, i d'un col·lectiu de persones sorgides al seu voltant que treballem i divulguem aquest patrimoni cultural immaterial.

Li devem això: fer-nos de guia i d'aixopluc, i tot el que ens ha ensenyat i ens ensenyarà; a més de tots els projectes que compartirem a partir d'ara, perquè els 65 és una edat ben bona per a posar en marxa noves idees, per a il·lusionar-se i per a continuar treballant en allò que t'apassiona.

Gràcies per tot, Emili!

Creuar-se en la vida amb una persona com Emili

AIGÜES VIVES PÉREZ

De vegades, creuar-te en la vida amb una persona fa que des d'aquell moment el teu futur es veja dirigit cap a un determinat camí. I això és el que em va passar a mi l'any 1989 quan vaig conèixer Vicenç Rosselló i Emili Casanova.

Al Gabinet d'Ús i Ensenyament del Valencià, antecessor de la que després seria Direcció General de Política Lingüística, arribà per aquella època un escrit de Vicenç Rosselló en què plantejava a Ciprià Ciscar, aleshores conseller de Cultura i Educació, la necessitat de salvar la toponímia valenciana, castellanitzada ortogràficament i morfològica, traduïda i de vegades oblidada i substituïda per denominacions modernes alienes a la llengua, la història o la tradició. L'atzar va voler que la carta acabara en les meues mans i jo, ignorant en aquella matèria, vaig albirar un món nou i interessant en el camí que mamprenia l'Administració valenciana cap a la recuperació i normalització de la nostra llengua.

Honorat Ros i Pardo, cap del Gabinet en aquells moments, va saber veure el que jo intuïa i m'encarregà convocar el professor Rosselló a una reunió. La primera proposta que ens va fer fou la necessitat de formar un equip d'investigadors que s'especialitzaren en toponímia, i que en aquella tasca era imprescindible Emili Casanova.

D'aquesta reunió naixeria el primer Mestratge de Toponímia organitzat en les terres del nostre domini lingüístic, coordinat per Emili i Vicenç, amb el suport econòmic i administratiu d'un conveni entre la Conselleria de Cultura i Educació i la Universitat de València. El màster fou l'instrument de formació d'un bon grapat de persones, entre les quals m'incloc, que en els anys successius ens dedicàrem al recull dels topònims de tot el territori valencià. El projecte *Atlas toponímic valencià*, que posteriorment s'anomenaria *Corpus toponímic valencià*, va nàixer i va créixer en la Conselleria de Cultura; posteriorment va continuar en l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, on es publicà el *Corpus toponímic valencià*, però

no hauria sigut possible sense la col·laboració i orientació d'aquests dos professors. I així, la meua activitat professional des de 1989 va anar lligada a Emili Casanova.

L'AVL va absorbir part del personal tècnic del Servei d'Assessorament Lingüístic de la Conselleria de Cultura, i en aquest lot hi anava jo com a tècnica d'onomàstica. En la Secció d'Onomàstica, com no, vaig tornar a coincidir amb Emili fins a l'any 2010. Són, per tant, al voltant de 22 anys durant els quals he pogut aprendre i, sobretot, gaudir del professor i acadèmic.

Perquè Emili no és només un gran professional, savi i treballador infatigable, és també una persona d'una humanitat desbordant. Curiós, interessat per tot, advocat de causes difícils que altres no assumeixen precisament perquè no són fàcils de guanyar. No li ha fet mai por la possibilitat de perdre una batalla si la causa la considerava justa. Integrador, negociador, respectuós, entusiasta. Si alguna dificultat ha tingut en la seua trajectòria professional, ha estat relacionada amb les rígides estructures administratives –el tancament mental de persones que de vegades no han sabut veure l'interès i generositat d'algunes iniciatives seues– i amb els interessos creats.

No és la meua intenció fer ací una relació de les seues activitats professionals, ni de les meues, en què treballàvem colze a colze, però sí que n'esmentaré alguna per parlar de com és Emili. La nostra col·laboració comprenia els informes per al canvi de denominació dels municipis. Sempre coneixia algú en cada poble que podia ajudar que l'ajuntament corresponent es decidira a valencianitzar-ne el nom. I en els casos conflictius per l'enrocament de posicions de bàndols contraris, com el cas de Castelló de la Ribera / Vilanova de Castelló, Emili es calfava el cap per a buscar solucions integradores. La influència que exercia per a evitar les dobles denominacions que conservaven oficialment la castellanització administrativa. I què dir de la seua voluntat integradora dels municipis de predomini lingüístic castellà? L'actuació d'Emili, difonent els exotòpònims tradicionals històrics, proposant en aquests casos, sí, la doble denominació; els contactes, les negociacions...

Igualment en el cas dels gentilicis, des de l'AVL es feu una consulta a totes les localitats perquè es pronunciaren sobre la proposta de gentilici de la Secció d'Onomàstica. Aquesta iniciativa no només en va possibilitar la fixació, sinó també el fet que els municipis se n'assabentaren, de la

proposta de gentilici de l'AVL, i que l'acceptaren perquè hi havien dit la seua, i perquè sempre que havia sigut factible lingüísticament i històrica, se'ls havia fet cas.

I pel que fa als noms de persona, l'edició del *Vocabulari de noms de persona* va facilitar als registres civils la tasca d'acceptar com a vàlides les formes i variants que hi apareixien, amb la inclusió novedosa d'un bon grapat d'hipocorístics que havien arribat a adquirir substantivitat.

Emili, com es diu vulgarment, té contactes fins i tot en l'infern, perquè és un home que sempre ha intentat entendre l'altri i ha volgut acostar postures, sempre per a augmentar l'ús de la llengua, per a normalitzar la societat valenciana i abandonar la lluita fratricida que durant molts anys ha estat arrelada a dins nostre. Però sempre des d'una actitud científica i racional. I si parlem de relacions amb altres universitats, organismes, societats, persones, administracions, no posaríem fi a la llista, perquè Emili ha volgut estar en tot, participar en tot, contribuir, assabentar-se'n... La seua curiositat és infinita, i la seua capacitat de treball, també. I tota aquesta capacitat l'ha posada sempre al servei de *la causa*, la llengua, i tots ens n'hem beneficiat.

He preferit centrar-me en els aspectes de la persona d'Emili que més m'han impactat i m'han influït, perquè científics tan humans com ell n'hi ha pocs. Voldria acabar aquest breu homenatge amb una anècdota que ha ocorregut moltes vegades al voltant d'Emili. De vegades senties: «I això?»; i la resposta era: «Això, Emili!», o també: «Coses d'Emili!»; i tot-hom assentia amb un toc de condescendència. «Emili», «coses d'Emili», volia dir: agosarat, atrevit, trencador de rancis costums, crític de normes constrenyidores, infravalorador dels problemes i les dificultats. Però també il·lusionant, novedós, beneficiós, aconhortador, després, útil.

Potser per ser com és, sempre m'ha sembla més jove, és com si el xiquet que va ser un dia no se n'haja acabat d'anar mai. He de confessar que pensava que era uns quants anys menor que jo, i amb ocasió de la iniciativa de Gargallo i Batlle, que agraiïc de cor, m'he assabentat que només ens duguem uns mesos. Espere, Emili, que també hages influït en mi en aquest aspecte, perquè, si la cara és l'espill de l'ànima, la teua és molt jove.

Gràcies per tot. Una abraçada, mestre.

L'amor per la terra..., i per la gespa

JESÚS BERNAT AGUT

Potser sobtarà l'afegit «verd» al primer sintagma, que ens parla de la dedicació constant i amorosa envers el poble, la comarca i el país. L'amor per la terra d'Emili és ben reconegut per la gent que el sabem. Agullent, la Vall d'Albaida i tants pobles d'aquest País Valencià han rebut l'estima d'Emili a través dels seus estudis, de molts articles i tantíssims actes organitzats per ell o on ell ha participat. . . , perquè no sap dir que no, i encara menys si ajuda a fer estimar la llengua.

Hi ha un aspecte no tan publicat que ens duria, menys vegades de les que ell hagués desitjat, a la gespa. I és que els camps que el jove futbolista va trepitjar eren sovint també d'eixuta, dura i estimable terra. Sí, el nostre Emili va jugar, entre altres equips, al juvenil del Llevant i al Llevant B com a interior esquerre i davanter centre; lloc que només poden ocupar els més vius, ràpids i intel·ligents del planter. Altrament, que l'equip *granota* siga el *blaugrana* de València no deixa de ser una metàfora del seu tarannà reivindicatiu del valencianisme dins la llengua catalana.

En la memòria retinc la primera vegada que el vaig veure, al despatx de Manuel Sanchis Guarner. Tardariem uns anys a retrobar-nos, ja al Mestratge de Toponímia, on va fer tàndem organitzatiu amb el professor Vicenç Rosselló. Van ser dos cursos de divendres i dissabte al matí que tenien el propòsit de formar tècnics i mestres en el món onomàstic; un Mestratge –i no *màster*– fita del reviscolament dels estudis toponomàstics valencians i de les revisions cartogràfiques per aconseguir l'*Atlas Toponímic Valencià*, després *Corpus Toponímic Valencià*. Des d'aleshores no li ha pesat ser un veritable promotor i catequista de l'onomàstica, a la recerca d'alumnes, amics i coneguts que volgueren fer qualche treball sobre els malnoms del seu poble, sobre els carrers d'aquell municipi o el recull toponímic de tot un terme. Amb el professor Rosselló i Aigües Vives Pérez ens va embolicar a uns quants perquè revisàrem mapes i enquestàrem masoveres i pastors, llauradors i regadors. I dels grans projectes i fites aconseguides a la Conselleria, primer, i a l'Acadèmia Valen-

ciana de la Llengua, després, en parlaran amb més propietat uns altres companys. Ell em va animar perquè l'any 1994 encetara amb Atzeneta del Maestrat la col·lecció *Toponímia dels pobles valencians*, projecte que es portà endavant des de la Conselleria de Cultura i que, a hores d'ara, ja s'apropa als dos-cents cinquanta pobles, amb la continuïtat d'aquesta tasca per part de l'AVL.

Uns anys després va tindre a bé vindre a presentar al poble el llibre *Toponímia rural d'Atzeneta del Maestrat* (2000). I, amb una placa de reconeixement per la seua contribució i l'agraïment de l'ajuntament, va passar la nit en un antic mas. Al Mangranar, amb Conxa i els seus fills, Marc i Aitana, vam jugar al *Rummi*. I entre becaades encara se li acudia alguna qüestió toponímica dels voltants. L'endemà va conèixer Xodos, la presència imponent de la Roca i una font de l'Arxivello que suggeria diverses interpretacions.

Després han vingut, amb la seua empenta al capdavant de la Secció d'Onomàstica de l'AVL, quinze anys de *Jornades d'Onomàstica* on sempre hem estat cridats; des d'aquella de Sant Mateu (2006) fins a la de Castelló de la Plana (2020). A més de Xàtiva (2008), Vila-real (2010), Dénia (2011), Alzira (2012), Vinaròs (2014), Mislata (2015), Gandia (2016), com a més de Casanova és Herrero, també ha procurat Jornades a Oriola (2007), Xèrica (2013) o la germanor i concòrdia de les llengües veïnes amb l'exemple d'Elda-Petret (2017) i les jornades sobre els parlars de base castellanoragonesa, València (2008), Énguera (2013) i el Villar (2016). I en cada poble, a més de l'interés perquè hi acudiren reconeguts especialistes de l'onomàstica, sempre ha cercat la presència dels estudiosos locals, aquells que lloava el professor Moreu-Rey i que tanta saviesa solatgen. La interdisciplinarietat i transversalitat de l'onomàstica l'ha portat també a organitzar jornades on s'aplegaven geologia, dialectologia, toponímia, lexicografia..., com ara *Terres, pedres i paraules* (València, 2014).

La improvisació, virtut del bon davanter, també caracteritza el nostre amic, a qui tampoc pots dir no. Si passes per allà ben fàcil et trobes un nou encàrrec... «Tu presentaràs el professor...» I quan, una mica torbat, goses dir-li que aital invitació és per a eixa mateixa vesprada, et diu: «Vinga, va!» I ja només pots amagar-te en un racó, amanir dos fullets i agrair-li la confiança.

A la Societat d'Onomàstica, de la qual és l'actual president, i amb l'interés perquè hi haja sempre presència valenciana, ens va espentar l'any

2002 perquè formarem part de la seua Junta. Tot i sense compartir-ho, entenem l'Emili que en nom de la concòrdia vol conjugar el blau amb les quatre barres. I com tot ho fa de bona fe aconseguix convèncer-nos que és el treball, des de qualsevol parlar i dialecte, des de qualsevol acció que reivindique l'estima per aquesta llengua plena de malnoms, allò que fa país, terra.

I tornem al futbol per lloar el seu paper d'entrenador, com a director de tesis, sempre animant el doctorand; apressant-se en les correccions (de calligrafia infernal, però precises) o tenint cura perquè no defallim. Li agrada tant jugar sobre la gespa a la Champions (recordem, entre d'altres, aquell Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes, València-2001; l'ICOS, Barcelona-2010; el Congrés-Convegno amb la Universitat de Torí, València-2016 o el darrer projecte sobre el *Toponomasticon Hispaniae*) com bregar damunt la terra eixuta dels camps menuts i col·laborar en molts llibrets de Festes dels pobles que li ho demanen.

És aquest darrer aspecte el que volem exemplificar amb l'article «Paraules i coses del sabater d'Agullent» dins el llibret *de Festes d'Agullent de 2016*, estudi que enceta amb la dita «En casa del sabater, sabates de paper», que faríem equivaldre al castellà «En Casa (nova) de Herrero, cuchillo de palo». I parlem d'estudi perquè les dihuit pàgines ens parlen sobre 1. *L'home* (son pare, Mílio el sabater), 2. *L'ofici*, 3. *El local*, 4. *Els materials*, 5. *Els ferraments*, 6. *Les faenes*, 7. *La recollida*, 8. *El refranyer o les expressions del sabater* i, a més del necessari material gràfic que l'enriqueix i complementa, un 9. *Vocabulari agullentí del calcer* que acull tres-centes quaranta paraules sobre el lèxic sabater, amb totes les ferramentes necessàries (agulla, alça, alçavires, alesna, alicates, amoladora, argolla, avarca...), verbs emprats dins l'ofici (*allisar, apanyar, apegar, apomassar, assaonar, ataconar...*) i tants diminutius que omplen i caracteritzen el lèxic valencià (*barreta, boixet, cambrilló, cameta, canilla, careta, cavallet, cerquillo...*); tota una faena d'estima als seus, al poble, a la llengua, a la terra.

Per tancar, un amorós retret d'amic. Fa uns quants anys vam acudir junts a la Fundació Pere Coromines per copiar alguns documents sobre la Vall d'Albaida, en el seu cas, i Vistabella del Maestrat, en el meu. Després de moltes anotacions, d'algunes imatges guardades sobre les fitxes de l'eminent filòleg i la foto al costat de la venerada calaixera, vam eixir al carrer i vam buscar un lloc per dinar abans de la tornada. Carme Rusalleda tenia ben prou un restaurant on oferia un menú per una quantitat

gens exagerada. Vam dinar, però, en un altre local amb un menú de nou euros. L'endemà, la reconeguda cuinera rebia una altra estrella Michelin i el preu d'aquell menú es triplicava...

I mira que li ho vaig dir, que Coromines, bé que s'ho mereixia!

Emili Casanova, artífex del Mestratge en Toponímia

VICENÇ MARIA ROSSELLÓ I VERGER

Havia col·laborat amb ell arran de l'execució per encàrrec del president de la Diputació, aleshores l'honest Manuel Girona, que va «profetitzar» malauradament que «seria l'últim president de la Diputació»: n'han vingut molts altres darrerament. . . Es tractava de la revisió dels fulls valencians del Mapa Topogràfic Nacional a 1:50.000 i 1:25.000, que contenien molts de barbarismes, falles i errades.

Els vàrem cursar –gairebé sense èxit– i des de les altàries madrilenyes ens van sortir que no tenien accents greus a les pautes o als dispositius ortogràfics. Hi va haver més entrebancs: un president de la Generalitat Valenciana, convidat a una exposició de l'Instituto Geográfico Nacional, que havia avançat l'admissió dels noms duplicats dels municipis (fins que es corregissen), va afirmar que «era una cosa perillosa», santa innocència! Molts municipis han canviat la denominació des d'aleshores. Però n'hi ha que es resisteixen.

Després van venir els dos anys que va durar la col·laboració (1900-1991) del Mestratge en Toponímia –l'únic que s'ha dit així, els successius s'han anomenat *màsters* en un barbarisme injustificat. Hi van participar pràcticament tots els que tenien qualque cosa a dir, setanta-nou professors per a trenta-dos alumnes controlats *ad unguem*. Entre els professors hi havia un alemany de la Universitat de Trier, bressol amb la de Leuven de la lingüística romànica. El professor D. Kremer va dir que era el *primer* mestratge que s'organitzava en una universitat espanyola i/o romànica. S'hi aplegaren un naturalitzat murcià, R. Poklington, el rossellonès J. Becat, els mallorquins C. Aguiló, G. Bibiloni, J. Miralles, C. Picornell, V. M. Rosselló, O. Rullan i J. Veny; els valencians (quaranta-vuit) que formaren el major contingent de geògrafs, historiadors, arqueòlegs i filòlegs: F. Arasa, J. Banyuls, C. Barceló, J. R. Borràs, A. Briz, S. Bru, E. Casanova, J. Colomina, J. Cortés, J. Costa, M. de Epalza, J. M. Estellés, J. Esteve, A. Ferrando, V. Garcia Edo, J. E. Gargallo, L. Gimeno, R. Gómez Casañ,

A. Guirau, J. Ivars, J. Lacreu, E. Llobregat, P. López Elum, J. A. Marco, B. Martí, J. Martí, J. F. Mateu, B. Montoya, M. Nicolás, J. Peraire, A. Pérez Cueva, T. Peris, V. Pitarch, V. Pons, A. Poveda, E. Querol, A. Ribera, J. .L. Roman, H. Ros, M. J. Rubiera, J. Sanchis, A. Saragossà, J. Siles, R. Soto, F. Torres, J. Trenchs, A. Ventura i J. Vicent. Els catalans van ser vint-i-un, encapçalats pel prolífic R. Amigó: A. M. Badia, M. R. Bastardas, J. Bolòs, J. Bruguera, J. Busqué, E. Camps, P. Català, M. T. Ferrer, J. Monclús, M. T. Montaña, J. Moran, E. Moreu-Rey, J. Muntané, J. M. Muntaner, L. Pons, J. Riera, X. Terrado, J. Tort, A. Turull i M. A. Vidal. La invitació a les conferències va anar a càrrec d'ambdós directors del mestratge: no sé qui en va portar més; potser n'Emili.

El Mestratge va ser plantejat dins tres camps: Toponímia i Filologia; Toponímia i Geografia; i Toponímia i Història. De fet es presentaren sis blocs.

1. Fonts i mètodes (enquestes, fonts històriques i documentals, les grans cròniques, la cartografia).
2. Reculls i normalització (inventaris, reculls, normes, fronteres).
3. Toponímia temàtica (aspectes físics i humans o culturals).
4. Estrats toponímics (estrat preromà i llatí, el mossàrab, l'estrat català, els castellanismes).
5. Conflictes (deformacions, dialectalismes, exotopònims).
6. Estructura lingüística (etimologia, sufixació, semàntica, gramàtica estructural, dialectologia).

Les classes van durar 335 hores i se'n van excloure dels trenta-vuit matriculats sis que no van assistir-ne a la totalitat. Gran part de les classes professades i dels treballs en col·laboració o individuals dels matriculats formen part dels *Materials de toponímia*, que totalitzen un cabal de 1.244 pàgines (PUV, 1995). Se n'exclouen les aportacions que havien vist la llum abans o en altres mitjans. Cal que reconegui un fracàs final: el mateix Ciprià (abans Cebrià) Ciscar, que m'havia posat sis milions (de pessetes) damunt la taula per subvenir a les despeses del Mestratge, me va demanar canviar per *valencià* el *català* dels textos introductoris per prevenir les escomeses de la dreta local! M'hi vaig negar i van sortir els textos sense la meua introducció i signatura. No sense els plors de la màxima col·laboradora i alumna del mestratge, Aigües Vives Pérez Piquer.

El mateix homenatjat, n'Emili Casanova, que havia estat molt equànim durant els dos cursos, s'ha portat noblement amb mi i demostrant una gran modèstia. La doble militància dels membres de l'Institut d'Estudis Catalans (que no és el seu cas) i de l'Acadèmia de la Llengua Valenciana sempre m'ha semblat contradictòria. Hom admet la tendència anticatalanista dels que no practiquen gaire el «valencià», relegat als usos més ridículs... Basta anar pel carrer per comprovar-ho: els que crearen l'ALV ho sabien, entre ells l'inclit Eduardo Zaplana, secundat per un rector de la Universitat de València i un membre mallorquí de l'Institut d'Estudis Catalans. Els membres que contemporitzen la pertinença a l'IEC i a l'ALV fan dues cares: a Barcelona parlen còmodament de català, i al País Valencià, sobretot a la ciutat de València, defensen que «el valencià, idioma històric i propi de la Comunitat Valenciana, forma part del sistema lingüístic que els corresponents Estatuts d'autonomia dels territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixen com a llengua pròpia». És l'enrevessada definició del *català* que figura al preàmbul de la llei fundacional 7/1998 de 16 de setembre, aconseguida pel Consell Valencià de Cultura!

El model gallec –per eludir el galaicoportuguès– arribarà a imposar-se o la defunció de la llengua, provocada pel secessionisme. El novembre de 2009 en una reunió convocada al col·legi Major Peset dels catorze membres valencians de l'IEC (en faltaven dotze), vaig ser l'únic discrepant: tothom volia la pau. Ho vaig comunicar al president d'aleshores, en Salvador Giner.

Aquest excurs és per reconèixer l'honradesa de n'Emili Casanova (no hi he tingut mai cap discussió). Sé que abona els prejudicis dels «secessionistes», però no fa dos cares. Això i el treball el dignifiquen.

Emili Casanova, l'optimisme pragmàtic

ENRIC RIBES I MARÍ

Vaig conèixer personalment Emili Casanova el 2002, quan li va ser assignada la direcció del meu treball de fi de carrera –aleshores encara no eren graus–, a la Universitat Oberta de Catalunya, i vaig anar a una de les trobades presencials semestrals. No vaig tenir la sort de gaudir-ne com a professor –ara puc assegurar que hauria estat una sort!, ell feia de professor consultor de Gramàtica històrica–, però de seguida vàrem sintonitzar bé: tots dos érem entusiastes de la toponímia i admiradors de la figura del mestre Joan Coromines, i el meu treball s'havia de centrar, justament, en el tractament que feia l'*Onomasticon Cataloniae* de la toponímia pitiüsa.

Vaig procurar ser tan complidor com vaig saber i li vaig enviar moltes versions del treball, en diverses fases d'elaboració. Sempre rebia els comentaris i les observacions pertinents, amb indicacions bibliogràfiques que em permetien aprofundir en l'estudi. Un estudi en què calia anar amb molta precaució, perquè revisar l'obra de Coromines, ni que sigui parcialment, sempre és una tasca delicada: la immensa majoria de topònims que tracta són grans encerts, i els pocs errors que comet solen ser per informacions defectuoses, per no conèixer el lloc de primera mà o per desconeixement de documentació que avui en dia, gràcies a internet i a les noves tecnologies, tenim a l'abast. Calia, doncs, sospesar de manera equilibrada el encerts i desencerts del mestre i ser modestos a l'hora de fer noves propostes etimològiques. En aquest terreny, els consells de Casanova i el seu mestratge acadèmic sempre varen ser molt valuosos.

Arran de la finalització dels estudis de llicenciatura, fou ell qui m'esperonà a no aturar-me i aprofitar l'embranchida per iniciar els estudis de doctorat a la Universitat de València. Per a un illenc sense gaires possibilitats de desplaçament sempre és complicat estudiar en una universitat peninsular, però Emili Casanova es va desviure per aplanar-me el camí i treure'm d'enmig totes les dificultats possibles. Sens dubte ha estat gràcies a ell, i a l'ajuda de dos amics entranyables –el malaguanyat poeta Manel Marí i la seua companya Eva Llorenç–, que vaig poder superar totes les

dificultats que varen sorgir des del setembre de 2003 fins al 19 de febrer de 2010, dia de la defensa de la tesi doctoral davant el tribunal.

En aquests sis anys llargs que van del 2003 al 2010, els nostres contactes es varen intensificar. Per suposat, els *e-epistolars* i els telefònics, però també els presencials, amb visites freqüents a la ciutat de València i a la facultat. I això comportava, moltes voltes, llargues xerrades, al seu despatx o en la sobretaula d'un dinar: sobre la família, problemes de salut, expectatives de futur, sobre la facultat, sobre l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, sobre la situació del valencià... Tanmateix, sempre hi havia un denominador comú, que és quelcom que forma part del seu caràcter: la bonhomia i el bon sentit de l'humor.

Dins l'aparent desordre que l'envolta –i no només aparent, tot s'ha de dir–, Emili Casanova controlava la situació. El seu despatx podia semblar un magatzem caòtic impossible d'abastar, però ell recordava on tenia la tesi doctoral d'en Tal i la d'en Tal altre. Tanmateix, aquest desordre controlat era inevitable, perquè el personatge és així de mena: compromès, implicat en mil assumptes i sempre posant bona cara al mal temps.

Emili Casanova ha viscut temps difícils. I sempre se n'ha sabut sortir. Va tenir càrrecs polítics en els primers anys de la democràcia postfranquista (va ser regidor a l'Ajuntament d'Agullent). Ha hagut de defensar i promoure el valencià en una València dominada per partits no gaire favorables a la llengua pròpia. Ha viscut el naixement de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que en els seus inicis va ser font de durs enfrontaments entre els partidaris d'ignorar-la i els que creien que calia ser-hi i lluitar pel valencià des de dins. En molts de casos, ha patit les conseqüències d'aquests enfrontaments, n'ha estat víctima, sigui perquè l'han perjudicat directament, sigui perquè ha estat objecte de crítiques més o menys infundades. Tanmateix, Emili Casanova sempre té un somris als llavis i als ulls. Mai una mala paraula per ningú. Mai una desqualificació. Aquest és, sens dubte, un tret fonamental del seu tarannà.

Casanova ha estat, també, un dels pals de paller de l'onomàstica catalana. Després de la mort d'Enric Moreu-Rey, la Societat d'Onomàstica va viure moments crítics. Va caldre refundar la Societat, basar-la en un funcionament més col·laboratiu i coral. Ell, naturalment, també hi va ser, com encara hi és. Sempre hi és, on cal.

En els darrers anys, l'onomàstica valenciana, i especialment la toponímia del País Valencià, han assolit uns nivells envejables: per pressu-

post, per capital humà, experiència, organització... No cal dir que en tot aquest procés el paper d'Emili Casanova ha estat el de l'impulsor principal i de cervell organitzador. I tanmateix, tot això ha passat amb naturalitat, sense afanys de protagonisme, sense vendre fum, fins i tot amb generositat, donant papers a molts altres personatges en l'auca...

En el meu cas, vaig poder participar en un màster sobre toponímia fet a València, en jornades sobre toponímia fetes a Dénia, a Alzira o a Alacant, sempre convidat per Emili Casanova o per suggeriment seu. Fou ell qui em proposà per a formar part de la junta directiva de la Societat d'Onomàstica... Aquesta generositat, que Casanova mostra amb tot qui l'envolta, el converteix en un magnífic mitjancer en situacions de conflicte. I no cal dir que, situacions d'aquest tipus, n'hi ha hagut més de les que voldríem. El record molt bé fent d'interlocutor amb els sectors *blaveros*, per apaivagar la seua actitud i arribar a solucions de consens; també en aquest camp, la desactivació del blaverisme anticatalanista, el seu paper ha estat crucial. Tanmateix, per a Emili Casanova això només és història, el que li importa és que les coses van endavant, que es va fent camí...

Sens dubte, si a poc a poc es van superant les diferències que històricament hi ha hagut entre l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en bona part –almenys per part valenciana– és gràcies a la bona mà d'Emili Casanova, que sempre hi ha esmerçat tanta fe com esforç.

Ara, fent una mirada enrere, i recordant l'amic i mestre, em ve al cap la lletra d'una cançó de Raimon que, salvant les distàncies, crec que li va clavada, i que em permet de reproduir parcialment:

Entre els sorolls dels cotxes, del carrer
i de la gent que atrafegada passa,
he vist molt clar que són molts els que lluiten
i que com tu calladament treballen.

T'he conegut sempre igual com ara,
els cabells blancs, la bondat a la cara,
els llavis fins dibuixant un somriure
d'amic, company, conscient del perill.

Aquest és, per mi, Emili Casanova: un amic, company, que treballa calladament per la seua llengua, que també és la meua, amb un somrí als llavis i la bondat a la cara.

Emili Casanova, activista onomàstic

JOAN ANTON RABELLA

El primer col·loqui de la Societat d'Onomàstica que es va celebrar al País Valencià va ser el de la ciutat de València l'any 1985 –fins aquell moment tots s'havien realitzat al Principat, llevat del de Palma, l'any 1982–, que era el desè de la Societat, un col·loqui que va sorprendre per l'èxit de participació («l'assistència i nombre de comunicacions depassaren de molt les previsions») i que pràcticament obria la porta a l'estudi de «la rica onomàstica valenciana –fins ara amb prou feines sospitada–» (*Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 23-24, 1986: p. 3).

Malgrat que els col·loquis de la Societat d'Onomàstica van començar podríem dir que tard en terres valencianes, a partir d'aquell moment hi van prendre una gran empena i segurament es van convertir –si deixem a banda el Camp de Tarragona gràcies a la magnífica tasca de Ramon Amigó i de tots els seus col·laboradors– en el territori més actiu en l'estudi de l'onomàstica catalana. I aquesta situació excepcional té, com sovint succeeix, un motor, un protagonista, que en aquest cas és Emili Casanova. I encara que ha comptat amb l'ajut de molts amics i col·laboradors, la seva tasca ha estat fonamental, també en un sentit etimològic.

Sovint en els homenatges s'acaba anant a parar als mateixos *topos*, una situació que pot provocar que les paraules que realment són adequades per reconèixer els mèrits d'una persona s'acabin diluint en un tipus d'escrits ja molt tipificats i fressats. I és el que no voldríem que succeís en el cas d'Emili Casanova, que ha defugit sempre els personalismes –i en aquest cas de debò– i que de manera continuada ha portat a terme una gran tasca per promoure, divulgar i, posteriorment, consolidar el coneixement i l'estudi de l'onomàstica, una feina que precisament per aquesta manera seva de fer, tan discreta i poc protocol·lària, sovint no ha tingut el reconeixement que mereix; és el que passa amb aquelles persones que fan de manera senzilla i poc espectacular el que és difícil i que, així mateix, no gasten energies per fer constantment ben visibles els seus mèrits.

Com apuntàvem, Emili Casanova no ha portat a terme aquesta tasca tot sol, sinó que precisament ho ha fet molt ben acompanyat i, com a bon mestre, a més de difondre l'interès per l'onomàstica de manera general, també ha tingut molta cura d'incentivar-ne la recerca i d'implicar a alumnes i investigadors perquè hi dediquessin els seus treballs.

Si resseguim els colloquis de la Societat d'Onomàstica, podem veure com pràcticament tots els que s'han celebrat al País Valencià fins al d'Elda i Petrer del 2017 (la VI Jornada de la Societat d'Onomàstica, celebrada a Atzeneta i Vistabella del Maestrat el 4-6 de maig de 2018, ja es va organitzar sobretot gràcies a la tasca de Jesús Bernat) porten la seva empremta i al darrere hi ha hagut una bona feïnada perquè es poguessin portar a terme. Si no va ser fins al número deu que no s'hi va celebrar el primer colloqui de la Societat d'Onomàstica (que també va esdevenir significativament el I Colloqui d'Onomàstica Valenciana), a partir de l'any 1985 se n'hi faran vuit més en pocs anys, amb una concentració especial entre els anys 1995 i 2007.

Com indicàvem, en aquests anys el País Valencià esdevé un dels centres principals dels estudis sobre onomàstica, una tasca que es vincula a la Societat d'Onomàstica, però que Emili Casanova estén i connecta amb la Universitat de València, que també passa a ser capdavantera en la docència d'aquesta disciplina. I una de les seves grans virtuts ha estat saber relacionar l'organització i la realització dels colloquis amb diferents institucions i entitats, tant públiques –com els ajuntaments, universitats, associacions culturals, centres d'estudis o, més modernament, l'AVL (tant en el cas del colloqui de València de 2007 com en el d'Elda i Petrer de 2017)– com privades, la qual cosa ha fet possible no solament que es poguessin portar a terme els colloquis, sinó que també se'n poguessin publicar les actes, que és una gestió especialment complicada.

Encara que no sigui el tema específic d'aquest treball –i amb la dificultat de no encavalcar-se amb altres contribucions–, no podem deixar de recordar que Emili Casanova –al principi, sovint en col·laboració amb Vicenç M. Rosselló Verger– ha estat el promotor de més iniciatives relacionades amb l'onomàstica que han complementat els colloquis de la Societat d'Onomàstica i la feina portada a terme des de la Universitat de València, com el Primer Mestratge en Toponímia, realitzat en els cursos 1990 i 1991 i publicat com a *Materials de toponímia* (PUV, 1995); els *Estudis de toponímia valenciana en honor del professor Vicenç M. Rosselló i Verger*

(Denes, 2000); i, més recentment, el Postgrau-Diploma de Toponímia i Onomàstica Valencianes, impartit durant el curs 2010-2011, publicat com a *Nous materials de toponímia valenciana* (Denes, 2013).

Però el centre de tota aquesta tasca, el punt a partir del qual s'ha anat desenvolupant tota aquesta àmplia activitat sobre onomàstica, han estat els colloquis de la Societat d'Onomàstica que han recorregut el País Valencià i que, al mateix temps, han esdevingut els Col·loquis d'Onomàstica Valenciana, els quals s'inicien amb el número u amb el de València de l'any 1985 i van avançant numèricament a partir dels colloquis que la Societat hi va realitzant: el de València de l'any 1985, com indicàvem, és el X de la SdO i el I Col·loqui d'Onomàstica Valenciana; el d'Alacant de l'any 1989 és el XIV de la SdO i II d'Onomàstica Valenciana; el de Castelló de la Plana del 1991, el XVI i el III respectivament; el d'Ontinyent del 1995, el XXI i el IV; el de Sagunt del 1999, el XXV i el V; el de Teulada del 2002, el XXIX i el VI; el d'Algemesí del 2005, el XXXII i el VII; i el de València del 2007, el XXXIV i el VIII; mentre que els següents, de València el 2012, d'Elda i Petrer el 2017 i d'Atzeneta i Vistabella del Maestrat el 2018 (que serien cronològicament els colloquis número XXXIX, XLIV i XLV de la SdO), ja prenen la denominació de Jornada o Congrés en una nova nomenclatura seguida per la Societat d'Onomàstica durant uns anys.

I molts d'aquests colloquis també tenen, així mateix, l'objectiu d'activar els estudis més propers a cada part del territori, com succeeix a la Vall d'Albaida, al Camp de Morvedre (per exemple, el de Sagunt també és el I Col·loqui d'Onomàstica del Camp de Morvedre), a la Marina Alta o a la Ribera del Xúquer (el d'Algemesí també són les VI Jornades Culturals d'Algemesí), amb una voluntat continuada d'unir esforços, tant amb la finalitat de facilitar l'organització dels colloquis com d'aconseguir la màxima implicació amb el territori i divulgació de l'onomàstica.

Amb una participació més o menys gran segons el col·loqui, Emili Casanova sempre hi ha estat al darrere, des de la plena intervenció fins al mestratge i la incentivació, i així li ho han reconegut els organitzadors, com J. Colomina i R. Alemany en el col·loqui d'Alacant: «com a responsable, en darrer terme, d'haver-nos encomanat la tasca –feixuga però estimulante– de dur a terme aquesta trobada científica» (*Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 43-44, 1991: p. 10), o Vicent J. Escartí en el d'Algemesí: «res d'això [el col·loqui i la publicació] hauria estat possible sense l'esforç i el treball dels professor Emili Casanova, veritable ànima de

tot aquest periple que ara arriba a bon port» (2008, 10). I és que, en alguns casos, ell n'ha estat el veritable organitzador, l'ànima del congrés, i hi ha dedicat una gran feinada, mentre que, en d'altres, l'organització del col·loqui ha servit per donar veu i protagonisme a les persones de cada territori, com Jordi Colomina i Rafael Alemany a Alacant, Lluís Gimeno Betí i Ferran Arasa a Castelló, Joan Antoni Millón a Sagunt, Joan Ivars Cervera a Teulada, Vicent J. Escartí a Algemesí o Brauli Montoya a Elda i Petrer.

En aquest sentit, Emili Casanova sempre s'ha sabut envoltar de col·laboradors i investigadors, alguns de ben consagrats i altres de més joves, que amb els anys hem pogut anar veient com consolidaven la seva feina (Aigües Vives Pérez Piquer, Joaquim Martí Mestre, Maite Mollà, Joan Ivars Cervera, Vicent Cabanes, etc.), però al mateix temps sempre ha estat molt pendent de retre homenatge als mestres, com a Joseph Gulsoy a Sagunt, Joan Veny a Teulada o Sanchis Guarner a Algemesí, a més del reconeixement continuat de Vicenç M. Rosselló Verger (tant en treballs específics (2000) com en el col·loqui de Teulada) i de Joan Coromines a tants col·loquis.

Però més enllà de parlar dels col·loquis en conjunt i de com en bona mesura han estat els responsables del gran avenç dels estudis i l'interès per l'onomàstica al País Valencià –que, com assenyalàvem, ha passat a ser capdavanter en aquesta disciplina–, cal referir-se al desenvolupament concret dels col·loquis, des de l'organització fins a la posterior publicació de les actes. Una tasca en què Emili Casanova, pitjant totes les tecles i recorrent a tots els actors possibles (institucions, administració, particulars, etc.), s'ha convertit en un veritable mestre, capaç de tirar endavant de manera eficaç i brillant uns esdeveniments complexos, organitzativament i pressupostàriament, que han estat un gran èxit i que, més enllà de les paraules –*verba volant*–, és així com els recordem els qui hi hem participat.

De tots els col·loquis que s'han fet al País Valencià i en què he tingut la sort de poder participar i de compartir amb l'Emili, prendria una mica com a exemple el de la Vall d'Albaida, que donava a conèixer aquest magnífic territori a moltes de les persones de la Societat d'Onomàstica que no hi havíem estat abans. Un col·loqui dens, com deia ell mateix en el parlament de benvinguda, amb un programa «massa atapeït» (*Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 70-71, 1997: p. 4), i en què tots plegats vam fer sessions maratonianes.

I és que aquest col·loqui, que va tenir una gran participació, és una molt bona mostra de la voluntat integradora d'aquest tipus de jornades, perquè va permetre tant conèixer les característiques i la riquesa onomàstica de la Vall d'Albaida com posar-se al dia sobre projectes i treballs de ben diversos àmbits.

Així mateix, a Ontinyent va quedar ben palesa la importància de la part cívica i social dels col·loquis d'onomàstica, que n'és una part fonamental perquè, a banda de les seves principals característiques toponímiques i antroponímiques, permet conèixer de primera mà els aspectes més remarcables del lloc on se celebra el col·loqui, amb una descoberta directa dels seus paisatges i del seu patrimoni. Aquesta sempre ha estat una part molt ben cuidada per Emili Casanova, un aspecte que sovint ha estat un tret distintiu dels col·loquis celebrats a terres valencianes, i que ha permès trepitjar el terreny, veure els seus principals elements culturals o degustar-ne les principals especialitats culinàries. Uns aspectes que força cops encara s'han complementat amb delicioses vetllades musicals i d'altres activitats ben diverses, com representacions teatrals.

I és que els col·loquis no són solament un esplèndid recorregut per l'onomàstica del país, sinó que van molt més enllà i per això ha estat tan important aquest ampli períple per terres valencianes, en què, entre el primer col·loqui celebrat a la ciutat de València (el X de la Societat, l'any 1985) i el següent, que s'hi va realitzar (el XXXIV, l'any 2007), van passar vint-i-dos anys i s'hi van fer sis col·loquis més (Alacant, Castelló de la Plana, Ontinyent, Sagunt, Teulada i Algemesí), més espaiats temporalment al començament, però més freqüents en els anys posteriors, de manera que entre l'any 1999 i el 2007, en només vuit anys, s'hi celebraren quatre col·loquis (Sagunt, Teulada, Algemesí i València). Aquesta situació reflecteix el gran èxit assolit, que, com es diu al pròleg del col·loqui de 2007, va portar el País Valencià a viure «un moment d'efervescència acadèmica i cívica en este camp» (2009, 9). Una empenta que continua ben viva i que, sense cap mena de dubte, no hauria estat possible sense la gran tasca i les iniciatives d'Emili Casanova durant tots aquests anys.

Colloquis de la Societat d'Onomàstica al País Valencià

- X Colloqui de la Societat d'Onomàstica (I Colloqui d'Onomàstica Valenciana) (València, 29-30 de març de 1985). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 23-24 (març-juny 1986).
- XIV Colloqui de la Societat d'Onomàstica (II Colloqui d'Onomàstica Valenciana) (Alacant, 13-15 d'abril de 1989). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 43-44 (gener-març 1991).
- XVI Colloqui de la Societat d'Onomàstica (III Colloqui d'Onomàstica Valenciana) (Castelló de la Plana, 12-14 d'abril de 1991). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 48-49 (gener-març 1992).
- XXI Colloqui de la Societat d'Onomàstica (IV Colloqui d'Onomàstica Valenciana) (Ontinyent, 29-30 de setembre i 1 d'octubre de 1995). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 70-71 (setembre-desembre de 1997).
- XXV Colloqui de la Societat d'Onomàstica (V Colloqui d'Onomàstica Valenciana i I Colloqui d'Onomàstica del Camp de Morvedre) (Sagunt, 26-27 de febrer de 1999). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 86-87 (setembre-desembre 2001).
- XXIX Colloqui de la Societat d'Onomàstica (VI Colloqui d'Onomàstica Valenciana) (Teulada, 6-8 de desembre de 2002). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 94-95 (setembre-desembre 2003).
- XXXII Colloqui de la Societat d'Onomàstica (VII Colloqui d'Onomàstica Valenciana i VI Jornades Culturals d'Algemesí) (Algemesí, 13-15 d'octubre de 2005). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 108-109 (març-juny 2008).
- XXXIV Colloqui de la Societat d'Onomàstica (VIII Colloqui d'Onomàstica Valenciana) (València, 13-15 de desembre de 2007). Publicat al *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 112-113 (març-juny 2009).
- II Jornada d'Onomàstica (correspondria al XXXIX Colloqui) (València, 19-20 d'octubre de 2012). Publicada per Denes el 2014.
- III Congrés de la Societat d'Onomàstica (correspondria al XLIV Colloqui) (Elda i Petrer, 7-8 d'abril de 2017). Publicat per l'AVL el 2018 (en línia).
- VI Jornada de la Societat d'Onomàstica (correspondria al XLV Colloqui) (Atzeneta i Vistabella del Maestrat, 4-6 de maig de 2018). Publicada amb el títol *Noms de lloc i de persona de les terres de Penyalgosa i altres estudis d'onomàstica*, L'Estralla 3, Societat d'Onomàstica, 2019.

Emili Casanova i la internacionalització de l'onomàstica catalana

JOAN TORT I DONADA

Sempre he admirat el particular capteniment personal del col·lega Emili Casanova i Herrero en relació amb l'onomàstica. Un capteniment que, en síntesi, definiria com una actitud científicament oberta davant un camp del coneixement complex i d'unes fronteres molt imprecises, i una persistent predisposició a promoure'n l'estudi i la recerca amb plena convicció i amb el màxim entusiasme.

El perfil onomàstic del nostre personatge em va cridar l'atenció des d'un primer moment perquè, essent tradicionalment l'onomàstica un camp conreat, sobretot, des de la Filologia, i sent el mateix Emili filòleg de formació, la seva manera d'abordar el món dels noms propis té un segell molt particular: lluny de limitar-se a la perspectiva d'estudi lingüística, involucra, sempre sobre la base prioritària de la llengua, una gran multiplicitat de camps i temes d'estudi interrelacionats. Podríem dir que l'onomàstica, en el cas de l'Emili Casanova, més que una disciplina científica concreta, és una forma de sensibilitat envers el coneixement –entès en un sentit global.

D'una persona amb el tarannà que acabem d'apuntar, i amb una trajectòria d'estudi i de recerca que sobrepassa les quatre dècades, se'n poden arribar a dir moltes coses (i el present aplec de textos que li són dedicats, tot i la seva modèstia, n'és una mostra il·lustrativa). Més que més, si tenim en compte que Casanova ha desplegat a través dels anys un inqüestionable paper com a activista en pro de la difusió de l'onomàstica a tots els nivells; una faceta que l'ha anat convertint en un *referent* de primera línia en el si dels diferents àmbits dins dels quals ha actuat. I parlo especialment, en aquest punt, i sobre la base del tracte que he tingut amb l'Emili al llarg del temps, del seu paper dins la Societat d'Onomàstica; un paper que ha estat rellevant i persistent ja des dels inicis de l'entitat i que, d'alguna manera, ha arrodonit els darrers anys, en un sentit institucional, amb l'assumpció de la seva presidència.

Però intueixo que una cosa molt similar es podria dir sobre la manera de moure's d'Emili Casanova, i de deixar una empremta personal inequívoca, i fonamentada sempre en el «diàleg científic», en tots els plans acadèmics, institucionals i socials en els quals ha anat projectant, a través del temps, la seva trajectòria. Des de la seva tasca universitària, portada primordialment a terme en el si de la Universitat de València, al seu activisme directe en el món dels centres d'estudis locals i comarcals; des del seu paper, actiu i propositiu en tot moment, a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, a la participació en el projecte *PatRom*. I, encara, un llarg etcètera.

No voldria deixar passar, en aquest punt, l'oportunitat de referir-me a una faceta de l'activitat d'Emili Casanova que, malgrat que a primer cop d'ull resulti poc visible, m'atreveixo a qualificar-la, fins on personalment he pogut seguir-la, d'imprescindible. Em refereixo al seu paper en pro de la internacionalització del treball i de la recerca sobre onomàstica. Un pla o nivell en què, per múltiples raons (entre les quals, la de la «transició generacional» no en seria una de menor), en el moment en què el nostre personatge comença a actuar, era imprescindible que algú fes un pas endavant per trencar fronteres aparents i mirar cap a l'exterior d'una manera oberta i sense complexos. Aquí, l'acció de Casanova considero que s'incardina en un context, tant en relació amb l'onomàstica catalana com amb la hispànica, en què la connexió acadèmica, més enllà de les afinitats basades en llengües i en territoris entesos de forma restrictiva o tancada, començava a esdevenir una urgència inexcusable. I, en aquesta tessitura, no crec que sigui exagerat dir que Emili Casanova ha estat una de les persones que, com a acadèmic i com a activista dels noms propis en general, més ha fet a casa nostra per la internacionalització de l'onomàstica.

Puc donar fe, personalment, del que acabo d'assenyalar a través d'un exemple concret: el que fa referència als congressos ICOS d'onomàstica, i al grau d'implicació que ha tingut Emili Casanova amb alguns d'ells. No parlem d'un esdeveniment científic qualsevol. Els congressos de l'associació ICOS (International Congress of Onomastic Sciences), posats en marxa a mitjan segle XX i dels quals s'han celebrat fins al moment present vint-i-sis edicions, representen el fòrum de debat científic sobre onomàstica més important del món. I es dona la circumstància que el nostre personatge va tenir un paper especialment rellevant en l'edició que es va dur a terme l'any 2011 a Barcelona. Es va tractar del vint-i-quatrè esdeve-

niment, i va representar, tant pel nombre d'assistents com de ponències presentades, el més important en tota la història de l'ICOS. En la mesura que la intervenció d'Emili Casanova va ser clau perquè aquests congrés s'acabés duent a terme, i que l'anècdota que hi ha darrere, tot i que dotada d'una gran significació, no és coneguda pel gran públic, m'agradarà, en la part final del present escrit, fer-hi una breu referència.

Amb l'Emili havíem coincidit en uns quants congressos ICOS abans del de l'estiu de 2008, que es va celebrar a Toronto. En diferents ocasions ja m'havia cridat l'atenció que, fidel al seu tarannà d'activista onomàstic, no desaprofités cap conversa ni cap debat per suggerir que «la següent edició» es portés a terme a casa nostra. Però aquell any ja em vaig adonar, en arribar al Canadà i trobar-me amb ell, que la cosa anava de veres. La Generalitat, i concretament el Departament de Política Territorial en combinació amb la Comissió d'Onomàstica, havent captat el capteniment de l'Emili en pro de la difusió de l'onomàstica, li havia encomanat que postulés obertament una candidatura, encapçalada conjuntament per Barcelona i València, per a la següent convocatòria. No era tasca senzilla, perquè es tractava de competir amb Glasgow, i amb tota la força de l'onomàstica del món anglo-saxó al darrere. A l'hora de la veritat (que volia dir el moment de la votació en assemblea general), l'organització, desconcertada per la gosadia de la proposta catalana, li va comunicar que només podria presentar la candidatura si renunciava al plantejament de les «dues seus» en favor d'una. L'Emili em va agafar per mà, i com a favor personal em va demanar que volgués defensar, en nom seu i de la Generalitat, la seu de Barcelona: altrament, no hi havia cap possibilitat real de tirar-ho endavant. Vaig fer-li el favor (no pas sense grans reticències: tant en aquell moment com fins molt temps després). Les opcions, en qualsevol cas, eren mínimes: el *lobby* anglosaxó, en onomàstica i en gairebé totes les ciències, pesa avui dia molt. El resultat, de prop de dos-cents vots escrutats, va ser d'aquells que fan història: per un vot, havia guanyat Barcelona. Amb un *fair play* obligat, que no dissimulava una gran decepció, Richard Coates i Carole Hough –que seria la següent presidenta de l'ICOS–, ens ho comunicaven a l'Emili i a mi just en acabar. Ens va quedar clar que, com a corollari de la victòria, i abans de tornar a coincidir en el següent congrés ICOS, teníem per davant nostre tres anys d'intensa feina.

De Toronto a Barcelona. De l'anècdota a la categoria. I de la utopia a la realitat. Heus aquí, en darrera instància, la raó de fons que la Societat

d'Onomàstica hagi estat entitat coorganitzadora de la XXIV edició del congrés ICOS: la més rellevant, fins al moment present, de totes les que han tingut lloc en el si de l'encontre científic sobre onomàstica internacionalment més rellevant. Amb un protagonista de fons que respon al nom d'Emili Casanova i Herrero. Un activista onomàstic de cap a peus. I una persona de qui no es pot dubtar que, a través del conjunt de la seva trajectòria, ha dut a terme una aportació qualitativa de primer ordre al camp de l'onomàstica.

Emili Casanova i l'*Onomasticon Cataloniae*

PHILIP D. RASICO

L'any 1982 Emili Casanova, acompanyat pel seu col·lega i amic Antoni Ferrando, ambdós professors de la Universitat de València i deixebles del llavors recentment desaparegut filòleg valencià Manuel Sanchis Guarner (València 1911-1981), van visitar el distingit lingüista Joan Coromines (Barcelona 1905 - Pineda de Mar 1997) a casa seva situada al poble de Pineda de Mar (el Maresme). El motiu d'aquella visita fou una invitació particular de Coromines arran d'haver rebut un exemplar del llibre de Ferrando *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (1980),¹ juntament amb una carta del mateix Ferrando en què demanava a Coromines la seva opinió respecte a la *Gramàtica valenciana* (1950) de Sanchis Guarner.² La invitació de Coromines va sorprendre Ferrando, atès que Coromines no s'acostumava de fer vida social ni molt menys convidar gent a casa seva. A més, en aquella època el lingüista es dedicava en cos i ànima a acabar de redactar el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana (DECat)*, i, alhora, preparar l'*Onomasticon Cataloniae (OnCat)*. La resposta de Coromines a la carta de Ferrando no solament incloïa la invitació susdita, sinó que suggeria que el mateix estudiós valencià la fes extensiva a d'altres compatriotes seus que s'animessin a acompanyar-l'hi. Així, Casanova i Ferrando, que s'interessaven especialment pels dos projectes esmentats, van acostar-se per primera vegada a can Coromines, on el mestre els va ensenyar els materials corresponents a aquelles dues grans obres dedicades respectivament a la lexicografia i a la toponomàstica de tot el territori lingüístic català. Durant la mateixa visita, Coromines va expressar als dos col·legues el seu desig d'engrescar alguns col·laboradors

1 Antoni Ferrando, *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* (València: Universitat de València, 1980).

2 Manuel Sanchis Guarner, *Gramàtica valenciana* (València: Torre, 1950).

valencians que poguessin ajudar a organitzar i revisar els materials de l'*OnCat* relacionats especialment amb el País Valencià.³

A principis de juny del 1985 Coromines, que llavors estava a punt d'acabar la redacció del *DECat*, va visitar la ciutat de València juntament amb el seu deixeble i col·laborador Joseph Gulsoy, on ambdós erudits van pronunciar sengles conferències a la universitat: aquell, sobre la trajectòria dels seus estudis entorn de la lingüística valenciana, i aquest, sobre el *DECat*. Ultra el gran èxit i el ressò que va tenir aquesta visita, una altra conseqüència ben remarcable fou que Emili Casanova s'havia compromès a col·laborar directament amb Coromines en la preparació de l'*OnCat*, un compromís que va resultar en diverses estades estivals de Casanova a Pineda de Mar, entre 1986 i 1989, a fi de familiaritzar-se més amb els materials de l'*OnCat* i especialment amb els relatius a les comarques valencianes.⁴ L'any de la seva darrera estada va coincidir amb l'aparició del primer volum de l'*OnCat*: *Toponímia Antiga de les Illes Balears*,⁵ fruit d'una col·laboració entre Josep Mascaró Passarius i Joan Coromines, una aportació inicial a l'obra les característiques metodològiques de la qual no se semblaven gens a les dels volums que constituïrien la continuació de la mateixa obra, les quals es publicarien entre 1994 i 1997.⁶ En aquest primer volum de l'*OnCat* Mascaró Passarius ja es refereix a la col·laboració d'Emili Casanova amb Coromines:

Aprofitem l'ocasió de fer observar l'estupenda riquesa i variada multiplicitat de la toponímia valenciana d'origen mossàrab, que fa tan important la realització de l'estudi del professor Emili Casanova en col·laboració amb Coromines, projectat i ja un poc encetat, com una obra paral·lela a la present. Cal fer vots fervents perquè els sigui donat d'acomplir-la.⁷

3 Antoni Ferrando, «Joan Coromines i el País Valencià: unes notes personals», dins *Joan Coromines 90 anys*, edició de Josep Ferrer i Costa i Joan Pujadas i Marquès (Barcelona: Ajuntament de Pineda de Mar / Curial, 1995), p. 101-102.

4 A. Ferrando, «Joan Coromines i el País Valencià...», p. 102-105.

5 Joan Coromines i Josep Mascaró Passarius, *Onomasticon Cataloniae, 1: Toponímia antiga de les Illes Balears* (Barcelona: Curial / La Caixa de Pensions «La Caixa», 1989).

6 Joan Coromines (amb la col·laboració de Max Cahner, Joan Ferrer, Josep Giner, Joseph Gulsoy, Josep Mascaró, Philip D. Rasico i Xavier Terrado), *Onomasticon Cataloniae: Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, 7 vols. (Barcelona: Curial / Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona «La Caixa», 1994-1997).

7 *OnCat*, 1, p. 40, s.v. *Alputze*.

Malauradament, però, aquella anticipada col·laboració de Casanova en l'*OnCat*, i concretament en la redacció d'articles relatius a toponomàstica valenciana, mai no va convertir-se en realitat, i això, segons sembla, degut a les obligacions professionals i familiars del llavors jove professor de la Universitat de València. I per bé que no hi ha cap article de l'*OnCat* signat per Emili Casanova, Coromines s'hi refereix explícitament, de vegades tot reconeixent les seves valuoses aportacions a l'obra –sobretot dades toponímiques i dialectals–, en una mitja dotzena d'articles.⁸ D'altra banda, però, cal tenir en compte que a l'*OnCat* figuren els noms de diversos col·laboradors que van contribuir de diferents maneres a la realització de l'obra, alguns dels quals només indirectament.⁹

Tot i que al capdavant la col·laboració d'Emili Casanova amb Joan Coromines no va resultar en la redacció d'articles per a l'*OnCat*, la seva contribució, tanmateix, ha estat ben important com a difusor i crític de l'obra corominiana. En aquest sentit, cal remarcar els nombrosos treballs de Casanova –conferències, articles i ressenyes– entorn de l'obra lingüística de Joan Coromines, i especialment sobre l'*OnCat* i el *DECat*. Entre aquests estudis, cal destacar-ne especialment la detallada exposició del projecte de l'*OnCat*: «El *Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines» (1990);¹⁰ l'excel·lent i completíssima ressenya de l'*OnCat* publicada a *Estudis Romànics* (2000);¹¹ a més d'un nombre d'articles, comunicacions i conferències apareguts sobretot a partir de l'any 1998, com ara «Joan Coromines i el lèxic català: aspectes històric i geogràfic» (1998);¹² «Els llinatges catalans en l'*Onomasticon* de Joan Coromines» (2000);¹³ «Les monografies toponímiques de Joan Coromines i l'*Onomasticon Cataloniae*: el cas de la Vall d'Albaida» (2002);¹⁴ «L'*Onomasticon Cataloniae* i

8 *OnCat*, 2, p. 272, s.v. *Atzúbia*; 2, p. 319, s.v. *Balarma*; 3, p. 18, s.v. *Biniatzar*; 3, p. 64, s.v. *Bo(n)*, *Bona*; 3, p. 151, s.v. *Busot*; 7, p. 180, s.v. *Suderma*.

9 Em refereixo específicament als volums 2-8 (1994-1997).

10 *Joan Coromines: Premio Nacional de las Letras Españolas 1989*. (Madrid / Barcelona: Ministerio de Cultura / Anthropos, 1990), p. 71-107.

11 *Estudis Romànics* 22 (2000): p. 249-260.

12 *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 74, 4 (1998): p. 567-628.

13 *Braçal* 21-22, 1 (2000): p. 157-184.

14 Emili Casanova i Vicenç M. Rosselló, ed., *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes (València, 18-21 abril de 2001)* (València: Universitat de València / Denes, 2002), p. 219-278.

la Comunitat Valenciana» (2008);¹⁵ o «La toponímia romànica en l'*Onomasticon* de Joan Coromines» (2020).¹⁶ Convé remarcar, a més, que a la recentment publicada versió digital de l'*OnCat* promoguda des de l'Institut d'Estudis Catalans (<https://oncat.iec.cat>), sota «L'Equip», Emili Casanova s'inclou entre els assessors del projecte.¹⁷ Un reconeixement ben merescut des de fa temps.

¹⁵ *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 108-109 (2008): p. 83-115.

¹⁶ *Liburna* 16-17 (2020): p. 49-75.

¹⁷ Joan Coromines, *Onomasticon Cataloniae: Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Disponible en línia a <https://oncat.iec.cat>.

Emili Casanova i l'antroponímia romànica

MARIA-REINA BASTARDAS

ANA Mª CANO GONZÁLEZ

JEAN GERMAIN

Alguns de nosaltres vam fer coneixença personal d'Emili Casanova en el marc del projecte *PatRom*, el projecte per a la redacció d'un diccionari històric de l'antroponímia romànica, llançat per Dieter Kremer a la fi dels anys 80 del segle passat. El Dr. Badia i Margarit va ser l'encarregat de coordinar i organitzar un equip català per al projecte, i va comptar amb Emili Casanova per a la direcció del subcentre valencià. Va ser en el marc d'aquesta empresa, en les reunions i col·loquis que s'organitzaven, que vam conèixer personalment l'Emili. Cadascú de nosaltres en un moment diferent: en Jean Germain en l'inoblidable col·loqui de Barcelona (1989), organitzat a la seu de l'IEC, amb les jornades de treball, àpats de migdia al claustre i les amistoses sortides al vespre, animades per alguns col·legues hispànics d'esperit particularment festiu; la Maria-Reina segurament un any més tard, en alguna reunió de treball en un pis de la Gran Via a tocar de la Universitat que pertanyia a l'IEC des dels temps de la clandestinitat; l'Ana Cano el va conèixer en diverses trobades de romanistes i toponimistes: al Congrés de Ciències Onomàstiques d'Aberdeen l'agost de 1996 i al congrés de Lingüística i Filologia Romàniques d'Innsbruck de 2007.

Aquesta primera coneixença va acabar per convertir-se en una amistat que perdura fins al dia d'avui, quan encara es continuen publicant els darrers volums del projecte i quan han sorgit altres iniciatives i col·laboracions noves; una amistat i una estima per la seva manera de ser i de treballar.

L'Emili ha estat un participant fidel i entusiasta del projecte *PatRom*: amb la seva personalitat desbordant d'energia va organitzar un equip de col·laboradores del centre valencià, amb les quals despullaren documentació i redactaren una part de les anomenades «síntesis regionals» cata-

lanes, que havien d'incorporar-se després als articles panromànics de la mà dels redactors encarregats. L'Emili sempre ha estat disposat a compartir els seus coneixements i experiència en qualsevol qüestió que se li posés sobre cognoms valencians o d'altres orígens. L'Emili va participar en alguns dels col·loquis *PatRom* que tingueren lloc en diversos punts de la Romània, de Portugal a Bucarest. En aquests col·loquis, a més de la seva vàlua científica, va mostrar també el tarannà extravertit, comunicador i també negociador i conciliador en les inevitables discrepàncies que sorgeixen en projectes que reuneixen molts col·laboradors amb perspectives, experiències i tradicions científiques a vegades ben divergents.

El fet que la zona valenciana sigui una zona de cruïlla antroponímica, on conviuen cognoms d'origen aragonès, italià i altres, a més dels pròpiament valencians, li ha donat també una perspectiva àmplia de romanista. De consciència de la riquesa múltiple de l'onomàstica romànica. I això l'ha dut a travar lligams científics, però també d'amistat, amb onomatòlegs de diversos països romànics, i l'ha dut a donar una perspectiva romànica als seus estudis, als projectes i col·loquis que ha organitzat. N'és una mostra la col·laboració amb la Universitat de Torí, que donà lloc al col·loqui «Onomàstica mediterrània: onomàstica d'origen zoonímic i dels intercanvis entre pobles», publicat el 2012.

Arran de les recerques que anaven suscitant els articles de *PatRom*, però també a partir dels seus coneixements, sobretot de toponímia, en el cap de l'Emili sorgeixen sempre mil idees i projectes, projectes dispersos sobre molts dels aspectes que encara queden per estudiar i treballar en el camp de l'onomàstica romànica.

I amb la capacitat que el caracteritza per envoltar-se de gent i per formar equips per treballar en aquests projectes, l'Emili s'ha aventurat a organitzar tot tipus de trobades i col·loquis. Recordem particularment el XXVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques, el setembre de 2010. Organitzar el gran congrés dels romanistes, a més d'una gran feineda que no es pot fer si no aconsegueixes reunir un grup de col·laboradors que treballi amb entusiasme i amb esperit d'equip, mostra el vessant romanista de qui ho emprèn. En la memòria col·lectiva de la comunitat romanista hi quedarà la figura atrafegada de l'Emili, parlant amb tothom i atent a qualsevol incidència que hi pogués haver, i l'espectacular paella per a un miler de persones culminada amb una no menys espectacular desfilada de moros i cristians a l'antic llit del Túria.

Altres persones podran parlar amb més coneixement de la capacitat de l'Emili com a organitzador i activista cultural. Però, en el vessant científic i més concretament en el de l'onomàstica, l'Emili ha estat un constant impulsor de col·loquis, projectes de recerca i activitat docent. Aquí recordarem, també pel que fa al vessant romanista, el col·loqui «Onomàstica Romànica: Antroponímia dels expòsits i etimologia toponímica, especialment de València», que reuní estudis sobre els sistemes de designació dels infants trobats i permeté comparar les pràctiques antroponímiques en les diferents zones de la Romània, tan sorprenentment diverses. A més, aquest col·loqui ha tingut continuïtat en desvetllar l'interès per aquest tema en recerques posteriors, com la tesi de Claudia Elena Menéndez sobre els infants asturians.

El darrer projecte que ha impulsat des de la Universitat de València és el d'elaborar un *Toponomasticon Hispaniae*, projecte tot just posat en marxa que ens dona fe un cop més de la capacitat organitzativa i de treball en equip de l'Emili i de les seves ganes de continuar treballant.

És important també el vessant com a professor i com a impulsor dels estudis onomàstics entre els seus deixebles. A més de dirigir diverses tesis de tema onomàstic, fou l'impulsor, amb Vicent Rosselló, del Mestratge en Toponímia, l'any 1990-91, els materials del qual es publicaren amb el títol *Materials de toponímia* (PUV, 1995). Aquest curs de mestratge, amb la participació de molts professors visitants, fou una experiència innovadora i donà un resultat d'alta qualitat, tot i que, malauradament, no ha tingut continuïtat.

L'Emili que coneixem i estimem és aquest personatge sempre actiu, fins i tot una mica hiperactiu, sempre amb mil idees rondant-li el cap, sempre convidant-te a participar en un curs, projecte o col·loqui, potser una mica dispers i en mode «electró lliure», com es diu en francès, però sempre amable, amatenent i conciliador.

Per molts anys, Emili! Per molts anys continuïs compartint les teves idees i projectes amb nosaltres, amb la teva gesticulació característica i vehement, els ulls clars entusiastes i el teu valencià accelerat, tant accelerat com la teva personalitat desbordant.

Emili Casanova, estudiós de la gramàtica històrica catalana

JOAQUIM MARTÍ MESTRE

Emili Casanova és segurament el primer lingüista valencià que ha dedicat una bona part de la seua investigació a la gramàtica històrica catalana, i ho ha fet intentant aclarir qüestions bàsiques poc estudiades o problemàtiques. El seu mètode d'estudi, exposat en l'article «Gramàtica històrica catalana: proposta d'un mètode d'estudi» (*Caplletra* 6, 1990: p. 7-20), té un caràcter integrador i un enfocament explicatiu multifactual; de manera que, partint del model neogramàtic, incorpora les aportacions dels programes d'investigació posteriors, com l'estructuralisme, la dialectologia geogràfica, l'etnografia, o la sociolingüística, a més de tenir en compte les aportacions que pot rebre la gramàtica històrica de la història social de la llengua.

Segons el mètode diacrònic seguit per Casanova, la gramàtica històrica ha d'intentar donar resposta a diverses preguntes per entendre els canvis lingüístics: què canvia, com canvia, per què canvia, quan canvia i on canvia.

La lingüística històrica no pot limitar-se a una exposició mecànica de dades o de fórmules evolutives, sinó que, per entendre el canvi, cal analitzar-lo en les seues diferents fases i estadis, des del llatí al català, tenint en compte la gramàtica històrica de les altres llengües romàniques, i les situacions de contacte de llengües, en el cas del català, especialment amb llengües veïnes o més pròximes, el castellà, l'aragonés, l'occità i el francès.

Per tal de delimitar la cronologia del canvi i seguir-lo en les diferents fases evolutives, és bàsic el recurs a la documentació. En aquest sentit els treballs de Casanova sobre gramàtica històrica estan fonamentats sempre en una rica i variada documentació, en fonts documentals ben dataades i ben localitzades.

Igualment, Casanova ha subratllat sovint la importància dels dialectes, que poden representar estadis anteriors o desapareguts de l'evolució lingüística, en la recerca de la gramàtica històrica, així com també de l'ono-

màstica, considerant que molts processos i canvis lingüístics només es poden testimoniar, o s'hi testimonien per primera vegada, amb l'antroponímia i, sobretot, amb la toponímia.

Repassem a continuació, de forma necessàriament sintètica, els principals treballs d'Emili Casanova sobre gramàtica històrica.

Fonètica i fonologia

- «La conservació de les vocals posttòniques internes en català, occità i castellà: una nova explicació», dins *Catalan Review* 13, 1-2 (1999): p. 73-106. Casanova postula la consciència sufixal dels parlants com un nou factor d'explicació del canvi lingüístic en fonètica històrica, i subratlla la necessitat d'integrar el cultisme en els estudis de gramàtica històrica com un factor que condiona el canvi lingüístic en les llengües romàniques.
- «Diacronia del vocalisme tònic dels cultismes en català vist des de la Romània», dins *Actes du XXIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes (Bruxelles 1998)*, II, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2000, p. 75-90. Aquest article coneix una segona versió en «Diacronia del vocalisme tònic dels cultismes en català: una explicació», en *Studia linguistica in honorem Francisco Gimeno Menéndez*, Alacant: Universitat d'Alacant, 2013, p. 89-121. Estudia el procés d'adaptació formal en català, amb referència també a les altres llengües romàniques, dels cultismes amb *e*, *i* en formula una regla general explicativa.
- «Grup fonètic dèbil i préstec: a propòsit dels reflexos de -TICUM en català», dins *Miscellània Sanchis Guarner I*, València: Universitat de València, 1984, p. 65-72. Davant les anomalies fonètiques d'aquests grups en català, Casanova presenta la hipòtesi que són préstecs del francès, sumant-se a l'opinió dels romanistes (Ronjat, Pfister) que qüestionaven la genuïnitat de *-atge* en occità, i diferenciant-se de la bibliografia catalana anterior, que considerava, de manera pràcticament unànime, que eren autòctons.
- «L'evolució del sistema palatal català: una interpretació», dins *A sol post* 1 (1990): p. 45-62. Explica l'evolució del sistema palatal català, i assaja una explicació per a les diferències entre el català oriental i el català occidental, que tindria el seu motor en el di-

ferent tractament dels descendents del llatí *cs/sc*^{ei}: l'escissió en l'estadi inestable *is/if* (català occidental) o la coalescència (català oriental) en */f/*.

- «L'evolució *T'L > ll / ll* en català», dins *Caplletra* 6 (1990): p. 117-121. Com en el treball anterior, té en compte el factor sociolingüístic per explicar les diferències dialectals en el tractament dels grups consonàntics *T'L, D'L, G'L, J'L*. A diferència de l'opinió d'altres lingüistes, Casanova pensa que, al segle XIII almenys, «l'única forma vehiculable i prestigiada en tot el català» (p. 119) d'aquests grups seria la geminada alveolar [ll].
- «El subsistema vocàlic palatal del català medieval i el naixement dels dialectes oriental-occidental», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes LXXV. Miscel·lània Antoni Ferrando 2*, Barcelona, PAM, 2021, p. 5-36. Partint dels estudis anteriors sobre el tema, Casanova proposa en aquest article una nova explicació de la formació del vocalisme palatal del català, tant en posició tònica com àtona, així com de la formació de la vocal [ə] en el dialecte oriental. En aquesta teoria es combinen la influència del substrat ibèric sobre el llatí vulgar, i, més tard, l'acció del superstrat franc sobre el català, especialment de la zona oriental. La confluència de la pronúncia de les [ə] tòniques i àtones es deuria a un intent d'harmonitzar el sistema i evitar pronúncies diferents. Igualment, l'autor considera que en el naixement de la partició entre el català oriental i el català occidental fou decisiva la diferent evolució del vocalisme palatal en els dos blocs.

Morfologia nominal i sintaxi

Emili Casanova ha investigat sobre diferents aspectes de morfosintaxi històrica relacionats amb el gènere, els articles, els pronoms febles, els demostratius, els indefinits, les preposicions, les conjuncions i la derivació.

- «Sobre la moció de gènere dels adjectius de la 3a declinació llatina en català», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 59 (1983): p. 243-263. Estudia per primera vegada les etapes, les causes i les circumstàncies del canvi pel qual els adjectius de la tercera declinació llatina tendeixen a adoptar en català, com en altres

llengües romàniques, especialment les galloromàniques, la marca morfològica de femení.

- «Sobre la moció de gènere en català medieval: El cas dels sufixos adjectivals cultes -ABILIS, -IBILIS», dins *Actes du XVIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, 3, Aix-en-Provence: Université de Provence, 1985, p. 121-134. Constata com la moció de gènere començà a actuar sobre el sufix adjectival culte -able (< llatí -ABILIS) en català medieval, com en altres llengües romàniques, però amb vacil·lacions i sense arribar a establir-se. N'explica la trajectòria i els possibles factors que afavoriren el procés i els que actuaren en contra del seu triomf. Prova que el fenomen no pot explicar-se simplement per una hipotètica neutralització de vocals àtones, ja que apareix en obres sense cap altra neutralització.
- «Va existir l'article modern *el* en català medieval?», dins *Estudios lingüísticos en homenaje a Emilio Ridruejo. I*, València: Universitat de València, 2019, p. 241-253. L'autor defensa que l'article masculí *el* en català no triomfa en l'escrit fins al segle XVI, de manera que les formes *el* que es troben en els textos medievals deuen ser explicades d'altres maneres.
- «L'evolució de la construcció *ço que* > *lo que*, i d'altres amb *lo*: Factors i conseqüències», dins *Katalanisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen: Stauffenburg-Verlag, 2001, p. 39-64. Casanova defensa que la creació del *lo* neutre és una necessitat interna de la llengua per substituir l'anterior element neutre *ço*, i que el canvi de l'article masculí *lo* a *el*, a partir del segle XVII, respon a una reestructuració del sistema per tal d'evitar qualsevol ambigüitat entre les formes masculines i neutres.
- «L'evolució de l'article onomàstic *En/Na* en català i occità», dins *Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2003, p. 209-233. L'autor traça l'evolució de l'article onomàstic català en el context romànic, el pas de la fórmula de tractament *En/Na* + nom propi a un presentador o article personal, *en/na* + nom propi. Recorre a factors interns (fonètics) i externs (el pactisme català), i, igualment, per explicar la decadència de l'article personal en valencià, des del segle XVI, té en compte els factors socioculturals (la in-

fluència de l'humanisme) i els fenòmens d'interferència (influència del castellà).

- «Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII: La combinació binària de pronoms febles de 3ª persona», dins *Actes del Vuitè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona: PAM, 1989, p. 57-80. Casanova explica la inversió de la combinació dels pronoms febles (CD + CI > CI + CD), ocorreguda en català entre mitjan XVI i mitjan XVII, el manteniment de l'ordre antic en el grup format per un pronom de CD i el CI singular, i demostra que en valencià també va existir la combinació tipus *l'hi, la hi*, i només des de mitjan segle XVII, amb la pèrdua de valors i usos del pronom adverbial *hi*, s'hi produí la inversió en aquest cas (*li'l, li la, li'ls, li les*).
- Casanova, Emili; Martín Miñana, Pau: «La creació i l'evolució dels pronoms reforçats en català: una explicació», dins *Actes del XVIIè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona: IEC, 2017, p. 137-157. Casanova i Martín Miñana expliquen el triomf, a partir dels segles XVII i XVIII, de les formes reforçades dels pronoms febles, i el posen en relació amb l'article reforçat *el, els*.
- «Evolució i interferència en el sistema demostratiu català: una explicació», dins *Actes del novè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, 3, Barcelona: PAM, 1993, p. 161-195. A diferència de la major part dels tractadistes catalans, que parlaven de l'existència de tres graus de demostratius en català medieval, Casanova defensa que el català medieval tenia un sistema demostratiu binari, i que el sistema ternari no pogué quallar en la major part de la llengua per problemes funcionals i formals.
- «L'adverbi intensificador *mateixa* <même, mismo, mateix>, una particularitat romànica del valencià», dins *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y de Filología Románicas*, IV, Berlín: De Gruyter, 2013, p. 51-63. Segons Casanova, en l'explicació d'aquesta peculiaritat del valencià modern, documentada a principis del segle XVII i generalitzada a partir del XIX, entrarien en joc factors lingüístics i sociològics.
- «Sobre la construcció prepositiva N + P1 + C + P2 + T en català antic», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes IX. Miscel·là-*

nia Antoni M. Badia i Margarit 1, Barcelona: PAM, 1984, p. 43-63. Considera que és un llatinisme sintàctic introduït a mitjan segle XIV en el llenguatge juridicoadministratiu català, en l'època de l'inici de la llatinització en la Cancelleria Reial.

- «Les conjuncions finals en català. El cas de *per a que*», dins *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques. Miscel·lània d'homenatge per a Germà Colón*, Tübingen: Gunter Narr Verlag, p. 187-201. Casanova es proposa demostrar que la conjunció final *per a que*, igual que la preposició *per a*, és genuïna en català, i que va nàixer al segle XV per necessitats funcionals i semàntiques, però que, a causa de les diferents condicions prosodicofonològiques, arrelà en català occidental, però no en l'oriental.
- «Sobre la moció del sufix *-iste/-ista*», dins *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 60, 1984, p. 259-265. Dona compte de la moció del sufix *-ista* > *-iste* en català occidental, n'estableix la cronologia i n'explica les causes.
- «L'evolució dels prefixos *des-* i *es-* en català a la llum de la Romània», dins *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, Berlín: De Gruyter, 2010, p. 385-394. Casanova no accepta que *es-* siga una variant fonètica de *des-*, i demostra que aquests prefixos «s'han constituït en una variant geosinònica morfològica i semàntica» (p. 392). Estudia també les diferències dialectals en les preferències per aquests prefixos.

Morfologia verbal

- «Gramàtica històrica de la llengua. A propòsit de l'evolució de la desinència de 1ª persona del present d'indicatiu», dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, vol. 8. Àrea 7 Història de la Llengua*, València, 1989, p. 344-357. Analitza els problemes fonètics i morfològics que presentava la 1ª pers. Del present d'indicatiu després de la pèrdua de les vocals finals, i el diferent resultat de l'evolució en els dialectes catalans. Nega que la desinència *-o* siga un castellanisme del català, i prova que la desinència *-e* també va existir als dialectes on no arribà a triomfar.
- «L'evolució de la marca d'imperfet d'indicatiu *-B-* del llatí al català: una explicació multifactual», dins *Estudis de Llengua i Lite-*

ratura Catalanes XLIV. Miscellània Giuseppe Tavani 3, Barcelona: PAM, 2002, p. 245-260. Planteja una nova hipòtesi de caràcter multifactorial per explicar el procés de pèrdua de la -B- dels imperfets, emmarcant-lo en el sistema verbal, i explicant-lo per factors fonètics, morfològics i sintàctics. Igualment, assaja una explicació del fenomen per a les altres llengües romàniques, dins del mateix marc explicatiu, combinant la morfosintaxi i la fonètica i emmarcant-lo dins del sistema.

- «Evolució de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser* en català», dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona: PAM, 1986, p. 467-489. Analitza el procés històric de formació de la forma *ets* en català, data les diferents etapes del procés i explica la formació de la forma dialectal algueresa (*ses*), i especialment de la valenciana *eres*, en les quals intervingué la interferència lingüística amb el sard i amb el castellà, respectivament.
- «El català dins la Romània: a propòsit del doblat *esc/isc*», dins *Actas del XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filología Románicas*, A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa, 1993, p. 293-315. Casanova defensa que cal partir en tot el català del tipus llatí -ESCO, i que en català occidental, des del segle XIV, la *e* temàtica va ser substituïda per *i*, per una combinació de causes fonètiques.
- «L'evolució del gerundi i del participi de present en català medieval», dins *Estudis Baleàrics* 72-73 (2002): p. 195-208. Casanova demostra que la desinència *-nt* del gerundi català no prové del creuament entre les formes del gerundi i del participi de present, sinó que és el resultat d'un conjunt de factors fonètics i morfològics ocorreguts en català.

En conclusió, els treballs de lingüística històrica d'Emili Casanova són un referent bàsic en la filologia catalana, tant per la varietat dels fenòmens estudiats, molts dels quals és el primer lingüista que ha tractat de manera aprofundida, com pels resultats obtinguts, i per la metodologia feta servir, que es pot considerar modèlica.

En efecte, en els treballs de Casanova es pot observar com és la suma de factors confluents el que moltes vegades determina un canvi, i que en

l'evolució de la llengua influeixen molts factors, de vegades oposats, els uns afavorint el canvi i els altres alentint-lo o aturant-lo: norma culta / tendència popular, regularitat fonètica / regularitat morfològica (no sempre coincidents), o norma tradicional / innovació. Cal partir del caràcter sistemàtic de la llengua, i com els canvis en unes formes poden afectar-ne unes altres (per exemple, com hem vist, la influència de la forma de l'article sobre la dels pronoms febles). Els treballs de Casanova compten sempre amb el suport d'un ampli corpus documental, de tot el domini lingüístic, de tots els temps i representatiu del major nombre possible de contextos sociolingüístics. Només d'aquesta manera es podran resseguir convenientment els processos evolutius, datar-los i explicar-los de manera sòlida. L'autor no oblida en cap moment els condicionaments dialectals, i com aquests poden influir en el triomf o no de determinades evolucions en cada territori, o en els ritmes evolutius diferents, i valora adequadament els factors sociolingüístics, considerant el caràcter social de la llengua.

Incursions filològiques i humanes amb el mestre Casanova

VICENT F. GARCIA PERALES

És per a mi una enorme satisfacció i un motiu més d'orgull poder homenatjar els 65 anys del naixement –que no la jubilació– del filòleg valencià Emili Casanova (Agullent, 10 de febrer de 1956), precisament ara, el mateix any en què commemorem el mig segle de la mort del prohom valencià Nicolau Primitiu Gómez i Serrano (Sueca, 10 de setembre de 1877 – València, 11 de novembre de 1971). L'aportació valenciana al coneixement i al progrés de la nostra llengua ha tingut un paper molt important, per això manifeste el paralelisme de l'efemèride i expresse el meu profund agraïment al professor Casanova, com a deixeble que em considere i em considera,¹ un reconeixement coral que havia de tenir la repercussió i l'homenatge que, de justícia, mereix este valencianiste agullentí.

I vull fer-ho nomenant-lo Segon Apòstol de la Llengua (SAL) per dos raons: d'una banda, perquè en les seues intervencions de commemoració d'algun filòleg il·lustre sempre tenen com a *leitmotiv* que Casanova el batege com a «apòstol de la llengua», a l'estil d'Alcover; d'altra banda, perquè tots ells serien els primers apòstols i, per tant, el «batejador» també hauria de ser batejat, a l'estil valencià a l'hora de posar malnoms, tot considerant Casanova com a *apòstol de tots els apòstols*. Permeteu-me la llicència: Casanova és un vertader propagandista i deixeble de la llengua dels valencians i dels seus predecessors i mestres, entre els quals no pot faltar M. Sanchis Guarner (de qui, casualitats de la vida, commemorem enguany també els 110 anys del naixement i 40 anys de la mort). Ell és la sal de l'estudi i de l'aprenentatge de la llengua dels valencians, a través del seu estil atractiu i persuasiu que aplica tant en les classes o en els actes acadèmics com també en la vida personal.

¹ «Mi discípulo Vicent Garcia Perales realizó su tesis sobre estos materiales [ALPI] de Valencia» (Casanova 2012, 52).

El meu objectiu ara i ací és fer un periple d'algunes excursions filològiques (tornant a l'estil alcoverià) que he tingut la sort de compartir amb Emili Casanova (EC), davall l'aixopluc d'un supòsit: tot i no tenir carnet de conduir, Emili és un gran coneixedor de la distribució lingüística dels nostres parlars, tant en la sincronia (com a dialectòleg deixeble directe de M. Sanchis Guarner i Joan Veny) com en la diacronia (catedràtic de gramàtica històrica). No té cotxe, però té amics o coneguts (fins i tot per autoestop) que l'han acompanyat, de la mateixa manera que EC ha acompanyat i ha esperonat milers d'estudiants en el descobriment de la llengua no solament com a instrument de comunicació, sinó com a objecte d'estudi i reflexió. «Documentat al segle XIII», «ahí teniu un camp d'estudi que no s'ha tractat encara»... Frases típiques tòpiques de les classes casanovianes.

També gose dir que és el «mestre de mestres de valencià», perquè tothom que ha fet estudis de filologia a la UV el coneix i ha après d'ell, precisament pel seu caràcter afable i peculiar, que no deixa indiferent a ningú. El mateix passa amb la seua relació amb els periodistes o comunicadors valencians, de l'antiga RTVV i l'actual À Punt, que van estudiar al CEU,² on Emili va ser un dels fundadors o iniciadors de l'assignatura de valencià. Tots ells guarden un bon record humà i de valencianitat entesa amb simpatia i estima.

Com deia, persegueix aportar una sèrie de semblances dels treballs de camp de l'homenatjat, a qui he tingut el plaer d'acompanyar primer com a conegut, després com a deixeble i ara com a amic. I començaré per la primera eixida filològica, precisament al meu poble, la Granja de la Costera, el dissabte 22 gener de 1994, on van tindre lloc les incursions dialectals de l'*Atlas Lingüístic de la Comunitat Valenciana* (ALCV) i on van acudir el director, Jordi Colomina, Emili Casanova i jo com a introductor.

2 Vaig entrar a treballar a la Fundació Universitària San Pablo CEU en 1993 com a ajudant del professor Casanova, que hi impartia assignatures de llengua, des dels inicis de la titulació pionera de Periodisme (1986) fins a l'any 2000, en el qual els graus i l'oferta d'assignatures de valencià va canviar. Al CEU vaig aprendre del tarannà d'Emili davant dels estudiants i futurs comunicadors. Em sorprengué la capacitat d'explicar llengua de manera sincrònica (jo l'havia tingut de professor el curs 1991-1992 en Gramàtica Històrica Catalana a la UV) i eficaç, basant-se en els llibres d'estil i la idea que el valencià era digne d'ocupar tots els registres.

I diuen que els treballs de camp són divertits... De fet, quan vaig cursar dialectologia amb el professor Joaquim Martí Mestre l'últim any de carrera (1992-1993), el professor ens va oferir dos possibilitats de treball de curs: bé un estudi basat en bibliografia o bé un treball de camp. Finalment vaig optar per la segona opció, que va ser la meua porta d'entrada a la dialectologia (vaig elaborar, en companyia de Julio Alexis Calvo, un treball de variació lexicosemàntica a Xàtiva, publicat en 1995). Precisament esta metodologia de treball és la que vaig consolidar, o millor dit, redescobrir, amb les enquestes de 1994 a les persones majors del meu poble. Era increïble com Emili Casanova i Jordi Colomina feien preguntes a mon pare Juan el Reiet, el tio Salvador el Rei, la tia Pepica, la tia Milieta la Cabota, Pepe Xolia, el tio Rafael Castanyes, la tia Claudina (mare de l'amic Josep Daniel Climent Martínez, granger com jo, que ha defensat una tesi sobre Nicolau Primitiu, també amb Emili)... O siga, la meua gent de sempre. No podia creure com els grangers i grangeres eren tan «resabuts» en el valencià de sempre, alguns resultats del qual vaig recopilar en un article en homenatge a Jordi Colomina (Garcia Perales, 2017). El dinar en un restaurant típic xativí em va acostar encara més la figura dels que jo considerava (i considere) els dos grans dialectòlegs valencians, que també eren humans.

Si l'eixida filològica a la Granja va anar bé, encara van anar millor (havent trencat mà amb el mètode casanovacolominià) les enquestes que la seguiren per a l'ALCV. A Silla, Emili i Colomina van continuar les enquestes (ja sabem que un atlas és com l'obra de la seu), esta vegada amb la companyia de Marina Saragossà (DEP), que sempre havia estat en sintonia amb Emili, i això ho vaig comprovar de primera mà (aquell dia que em parlà de la vocal *esvarabàtica* em vaig sorprendre moltíssim). A Guadassuar només vam anar Emili i jo (11 de juny de 2005), on ens vam entrevistar amb gent molt major i ens va sorprendre la riquesa del mal anomenat *apitxat*. Totes les entrevistes foren gravades per Josep Enric Mut i Ruiz, el nostre introductor.

Però una de les anècdotes (socio)lingüístiques que he compartit amb el meu mestre és la d'una persona de la Font d'en Carròs que insistia a parlar-nos en castellà perquè érem forasters i li havíem preguntat sobre el domicili d'una persona del poble que tenia afició als pardalets. Era el 9 de juliol de 2005 i Emili i jo completàvem l'enquesta de l'ALCV que Colomina i ell havien iniciat en setembre de 1994 en este poble saforenc.

L'explicació del mestre em va sobtar, amb la seua teoria sobre el castellà com a efecte hivernacle sobre el valencià, com a profilàctic i protector de la nostra llengua, amb la qual cosa es va provocar aquella anècdota del fonter que no volia abandonar el castellà profilàctic. Una de les mil lliçons filològiques que s'aprenen de jove i dels grans.

A Salem (la Vall d'Albaida) també vam estar unes setmanes abans (25 de juny de 2005), amb amics, perquè ens trobàvem en la comarca oriünda d'Emili, acompanyats per Juli Fenollar, professor de valencià i hui alcalde de la localitat. L'excursió filològica em va donar per a un article en el llibre de festes del mateix any, davall el títol «Peculiaritats lingüístiques de Salem», on comprovem l'harmonia vocàlica (font d'Elca /èlkè/) i canvis consonàntics com ara *alcaduc* i *avent* (alcaduf, avenc) o *arressegar-se* (arreccerar-se), *núgol* (núvol) i lèxic latent (deien «Xe, mira si farà anys que no dic jo eixa paraula!»).

Per acabar amb les eixides filològiques de l'ALCV, cite les visites que férem a Vilafamés, l'Alcora i Culla a finals de 2005. La més personal, la de l'Alcora, on vam entrevistar uns caçadors, amb els quals vam esmorzar. Ens convidaren i, a més, ens van mostrar els seus «paranys», tot referint-se al problema legal d'este tipus de trampes-arbres parats. Al so de «jo pensa que...» comprovàrem *in situ* la primera persona del singular del present de la primera conjugació. A Vilafamés vam dinar en el bar amb una exalumna meua i a Culla vam visitar una de les cases històriques del centre.

Crec que tot el que reporte, a banda de ser anecdòtic, és una mostra de l'humanisme integral d'Emili Casanova, que sap tractar tant amb persones «de poble» (en el bon sentit de la paraula) com també amb catedràtics o «gent de corbata». És una de les maneres de ser de l'homenatjat, de la qual vull deixar constància: és pobre amb els pobres i ric amb els rics, no es vanagloria de sapiència (que li'n sobra) ni escatima esforços en la bonhomia: estic convençut que això és fruit de la seua educació i emulació dels grans valencianistes i defensors de la terra dels quals ha poat des de sempre.

Seguint les etapes d'eixides filològiques, també vull destacar la que vam fer a Cabdet (Caudete) un 4 de juny de 2010. Una mostra més de la investigació que he après amb el mestre: busca, pregunta, compara i publica. No sé per què hi anàrem, segurament perquè Emili investigava encara zones de frontera lingüística (n'és especialista, després que en 2001

publicà en la RFR l'article *La frontera lingüística castellano-catalana*, i haja représ l'estudi dels parlars «xurros» dels altres valencians les darreres dos dècades).³ També, per raons personals, perquè vam visitar qui havia sigut metge del poble, José Brotons Espí (Agullent 1929 – Cabdet 2018), amb qui vam dinar.⁴ A Cabdet, també ens entrevistàrem amb el cronista i valencianista Andrés Bañón Marínez (1924-2015), qui en pocs dies ens va enviar una carta amb la relació de malnoms de Cabdet que ell havia pogut recordar de memòria.⁵ El resultat de la incursió filològica fou espectacular quant al material lingüístic recollit, amb gravacions i fotografies de tot tipus. Un projecte més que algun dia el mestre haurà de publicar.

No voldria deixar d'anomenar la visita que vam fer en març 1999 als orígens de la formació d'Emili Casanova, a la Universitat de Navarra (Pamplona), on vam saludar un dels grans mestres que va marcar el camí filològic d'Emili Casanova als anys 70, el professor Fernando González Ollé, catedràtic d'història de la llengua espanyola. Com bé diu Casanova (*op. cit.* 2012), «A diferencia de la biblioteca de la Universidad de Navarra, bien dotada de libros de lingüística, incluido el catalán, la de Valencia era muy pobre, salvo en libros de gramática descriptiva». De primera mà ho vaig descobrir a finals del segle passat en aquella excursió a Pamplona, on ens quedàrem a dormir en casa del meu amic i músic Darío Giner i de poc anem a un *Pizza Hut* que Emili no considerava adequat, per-

3 Una eixida filològica en zona de frontera va ser la que vam dur a terme a la Safra (any 2001), un llogaret del terme de Villena (zona castellanoparlant) però que parla valencià (*safreño*), la varietat meridional, més acostada al parlar de la Font de la Figuera (la Costera) i Fontanars dels Alforins (la Vall d'Albaida). Novament, hi aplicàrem el mètode geogràfic i curiosament els entrevistats coneixien tant les variants en valencià com en castellà, per exemple *ðliba-lechuza*, *poput-abubilla*, *cagarnera-jilguero*, *capsot-alcaudón*. Emili indica en la publicació de 2001 «Preparo un estudio». Tal com diuen al meu poble, «la punxa quan punxa ja punxa» i Emili n'és un exemple.

4 De fet, en la revista *Almaig* de 2008 vaig tindre la sort de publicar una entrevista que li vaig fer al germà escriptor *Walter Carrigan*, pseudònim de Ramón Brotons Espí, d'origen també agullentí i que vivia a Xàtiva. Emili i un servidor el vam visitar a sa casa uns mesos abans amb motiu de fer una publicació sobre la seua vida i traduir alguna de les seues obretes de ficció al valencià. Una mostra més de l'activisme i de la inquietud de Casanova, que no para ni en torreta i sempre té un projecte en dansa, encara que siga inacabat.

5 «No he recorrido al trabajo de Miguel Molina porque ello habría sido un plagio», carta inèdita mecanografiada d'A. Bañón a Vicent G. Perales (Cabdet, 14 de juny de 2010).

què estava agraït i volia un sopar de més nivell, que ell pagà i no sé si li eixiren els comptes. Les fotocòpies que vaig aconseguir en la biblioteca de Pamplona en què vam passar hores i hores em van servir de molt de profit per a la darrera embranzida de la bibliografia per a la meua tesi de l'ALPI (que vaig dipositar en juny de 2001, dos mesos abans de nàixer la meua primera filla, Maria, i que vaig defensar en gener de 2002). Novament anava descobrint la persona que era Emili Casanova: amic dels seus amics, respectuós amb els seus mestres i generós amb els seus deixebles. Jo em sentia un privilegiat.

Però les visites arran de la reactivació de la línia d'investigació (una novetat més) sobre els parlars castellano-aragonesos-murcians dels valencians han provocat el descobriment d'un Casanova preocupat no solament per la seua llengua materna, sinó també pel castellà, «una llengua que estimo y me ha abierto muchas puertas en el mundo» (*op. cit.* 2012). Certament els lligams que Emili Casanova ha obert i les ferides que ha tapat entre els valencians són encomiables. En 2008 se citaven a València per primera vegada erudits i aficionats a la llengua de les comarques interiors del País Valencià (actes publicades en 2010); la segona jornada va tenir lloc a la capital de la Canal de Navarrés, Énguera, on en novembre de 2013 es donaven cita autoritats de primer ordre pel que fa al castellà de la zona, de tal manera que el professor canadenc Joseph Gulsoy⁶ va ser nomenat fill adoptiu de la vila (al Youtube es poden trobar vídeos de l'acte en el meu compte: <https://www.youtube.com/user/vfgp>). En 2014 eixien publicades les actes *Camins, terres i paraules*. Finalment, en 2016 es convocà (sempre amb l'ànima d'Emili Casanova pel mig) les III Jornades al Villar, les actes de la qual es publicaren en 2017 amb el nom *Serres, identitats i paraules*. L'infatigable i incombustible Casanova assumeix la part dedicada a aquests altres parlars dins del II Simposi «La Cruz de los Tres Reinos», que s'ha de celebrar a Ademús els dies 14, 15 i 16 de juliol de 2022.

6 Josep Gulsoy (Ordu, 1925) em declarava en una entrevista –encomanada, com no, per Emili Casanova i duta a terme a Toronto (Canadà)– que «abans d'aclucar els ulls» estudiaria els parlars xurros de nou («Tocat pel valencià», *El País* 16-2-2006). Així és, amb 96 anys a l'esquena ja ha redactat la totalitat del *Vocabulario de la Canal de Navarrés* que va prometre de jove i que va anunciar en les jornades. Ara està en procés de revisió (en el qual participa el mateix Emili Casanova, l'espero del projecte) i esperem que pugua vore la llum (ho publicarà previsiblement l'AVL) amb els ulls ben oberts de Gulsoy.

Comptat i debatut, un altre projecte de Casanova que ha tingut una repercussió important i ha suposat un avanç més en els estudis filològics. És en este sentit que fins i tot els lligams provocats per Emili han traspassat les fronteres valencianes, amb tal fortuna que vaig tindre l'honor d'acompanyar-lo a Osca i a Múrcia per parlar de les concomitàncies lingüístiques, aprofitant els meus coneixements sobre l'ALPI. Així, a Osca vam presentar, convidats pel professor Francho Nagore, una ponència conjunta «¿Qué queda del aragonés en la zona castellanohablante de Valencia?» (22 d'octubre de 2016). El més ric, l'amistat i compartir anècdotes lingüístiques durant el viatge amb cotxe i ja dins de la ciutat, com aquella en què un home que es pensava que érem catalans, en ple centre d'Osca, no volia saber-se'n res del que li preguntàvem. A Múrcia, convidats per Juan José Navarro Avilés, presentàrem el 25 de novembre de 2019 una ponència conjunta «El murciano en el *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* (ALPI)» en la XI Jornada del Murciano (ara en premsa). Ni què dir de les anècdotes durant el copiós sopar a base de «huerta» que l'associació *L'Ajuntaera* ens va dedicar, amb els *paparajotes*, *zarangollos* i *michirones*.

Per a finalitzar, voldria deixar constància de les repercussions tan positives que les eixides filològiques han provocat en mi personalment, com una part més de les aportacions de l'homenatjat a la meua trajectòria. L'Emili que vaig conèixer i que em va captivar el cor des d'aquell febrer de 1991 que va entrar per la porta de classe amb explicacions de gramàtica històrica insòlites (*li la, ahí, eres, PROXIMUS > proïsme*) era un semi-deu baixat dels núvols; a poc a poc va anar prenent forma humana i fins a l'actualitat, en què les relacions professionals han derivat més en relacions personals de veritable amistat.

Per això la semblança que faig de l'Emili polifacètic (professor, investigador, músic, ballador de danses, futbolista *Casseli*,⁷ entrevistador, facilitador, esperonador...) no pot ser més positiva: allà on va, triomfa. Amb qui parles, sempre et trau el somriure, com amb el meu amic torrentí i ara menorquí Carles Majancoses, amb qui sempre tenim alguna anècdota per reportar sobre *ecé* (EC en codi nostre). Un home de bones paraules,

7 Nota dels editors: Carlos Humberto Caszely fou un gran davanter de la dècada dels setanta (https://ca.wikipedia.org/wiki/Carlos_Humberto_Caszely) amb el qual Emili Casanova arribà a coincidir quan aquell futbolista jugava a l'equip juvenil del Llevant.

pacificador, com quan davant d'una revisió d'exàmens a una alumna, la meua dona Maria, que amb un 4,9 la va animar per a la recuperació, ja que li faltava «un pèl» per a l'aprovat.

És en este sentit que el seu tarannà dialogador i de consens –que tant ha influït en la meua professió i experiència vital– el caracteritza: l'home de la concòrdia, l'home dels punts de trobada, del *carrefour* entre diverses sensibilitats. Busca la pau lingüística (dins i fora de l'AVL, on ha complit la majoria d'edat amb els 18 anys en què hi ha pertangut 2003-2021) i el consens social entre els valencians: la seua illusió sempre ha sigut un congrés on participaren *blavers* i *catalanistes* en un escenari neutral i científic, deixant de costat les desavinences entre els uns i els altres (en certa mesura, així ho ha viscut al si de l'AVL).

Per tot això, Emili Casanova és de les persones que més ha influït en la meua vida, personal i acadèmica, com un pare (quin goig un dia que em va anomenar Marc!). Personalment, he compartit caràcter, perquè la manera de ser, de pensar i d'actuar és el que al final de tot queda. Emili, d'origen humil, fill de *Mílio el Sabater* d'Agullent, ha esdevingut un gran estudiós, un gran filòleg i, sobretot, una gran persona. Si parles amb ell, no pots quedar-te tranquil, perquè és de les persones que t'activen. Et presenta un raonament i t'encén molts llums al cervell, t'activa els coneixements a mode de vasos comunicants. Només has de llegir els seus centenars de publicacions, que, segons els seus «retos para el futuro», té com a primera prioritat «reunir en libro los más de 300 artículos diseminados en revistas y actas de congresos». La segona prioritat, difondre el valencià fora de les fronteres per a «incidir así en la autoestima de los valencianos» (Casanova 2012, 54). L'obra citada –publicada a Romania– és, realment, un testament de vida, segons les paraules que ell em digué en privat.

En definitiva, Emili sempre va prenyat de projectes i d'una manera o d'una altra té un segell personal, un segell humà i una empremta que marca un rumb i un camí. A ell, tot honor i tota glòria filològica i humana, perquè els homenatges cal fer-los en vida. Gràcies.

Bibliografia

- Casanova, E. 2012. «¿Cómo he llegado a ser lingüista? Historia de un servicio social». Dins *De ce am devenit lingvist? Omagiu academicianului Marius Sala*, edició d'Emanuela Timotin i Ștefan Colceriu, p. 47-54. Bucarest: Univers enciclopedic Gold.
- Garcia Perales, V. 2017. «El mètode dialectològic del professor Colomina il·lustrat per un punt d'enquesta de l'ALCV». Dins *Estudis filològics en homenatge al professor Jordi Colomina*, p. 369-389. Alacant: Departament de Filologia Catalana de la UA.

Emili Casanova, el lingüista apassionat de la Vall d'Albaida

IMMA DESCALS CAMARASA

Blanca és la veu que xiuxiueja al fons
d'aquesta Vall dibuixada per serres
i rius solcant l'aspra ondulada pell.
I valletes, i foies, i barrancs...
Tanquem els ulls: la Vall respira mar
llevantejant: Mediterrània a prop.
I obrint els ulls, ja respirem muntanya:
Benicadell, Mariola, Buixarró,
l'Alt del Moro, Covalta, l'Ombria
d'Ontinyent... i l'ampla serra Grossa
senyorejant la Vall:

I la Vallcreixent
que abraça, que s'obri, que comença
des del pur altiplà dels Alforins!
I des d'ací i des de la valleta
de Bocairent, l'ocre es fa vermellós
i s'enfosqueix creuant horta i secà
fins l'albarís que espurneja clarors!

David Mira Gramage,
Antologia poètica (1978-2016)

Devia ser un dia d'hivern d'aquells que el vent que passeja per l'amfiteatre muntanyenc de la Vall d'Albaida ens talla la pell i ens congela el somriure. Aquell 10 de febrer de 1956 el tio Mílio el Sabater i la tia Carmen bressolaren agraiïts, ja sense temences, el seu fill. La germana rememora ara emocionada, amb catorze anys en temps de dificultats i estretors: «ens vam assegurar perquè tot anara bé, amb els diners que feren falta, deia mon pare, sense tindre ni un xavo». Emili Casanova Herrero naixia a l'hospital o el Xalet de les Boles, com segurament li agrada anomenar-lo, i ella

va saber que a partir d'aquell dia es desviuria, si calia, per aquella criatura que semblava un conillet.

Gaudí d'una infantesa plena a Agullent: la Font Jordana, la serra i el terme, les primeres lectures i càlculs a l'Escola Nacional, els partits de futbol i jocs onsevulla, els primers compassos en la reduïda banda de música al costat de son pare, primer, i fent sonar el trombó uns anys després.

El curs 1966-67 va ampliar els seus horitzons territorials, com ell diu, i va anar a fer el Batxillerat a l'institut Josep Segrelles d'Albaida, un dels pocs centres de la contornada on joves estudiants de cada poble de la rodalia i més enllà acudien com podien, i els que podien, perquè tot estava per fer i tot començava a ser possible. Anys de jocs, d'amics, d'amors, de pocs estudis, diu ell, però que marcaran el seu futur.

Quimerós per la falta de vocació, va començar a cursar Filologia Hispànica a la Universitat de València i, conscient que li calia més esforç i recuperar els anys passats de poc estudi i lectures si volia ser professor com els d'Albaida, decidí estudiar a la Universitat de Navarra, on conegué professors com Badia i Margarit, Joan Veny, Joan Solà, Jean François Vicère, i més endavant Sanchis Guarner, entre d'altres, que el van ensinistrar en la Filologia Catalana i la Romànica. En plena efervescència social i cultural per la recent estrenada democràcia, ja tenia clar que volia ser un lingüista que integrara els sabers per explicar científicament el valencià; però sobretot «un bon docent i un bon ciutadà que es preocupara no solament pels seus interessos professionals sinó també per les necessitats del seu entorn social» (Casanova 2013-14). És a partir d'aquest objectiu, i ja conscient de la importància d'una bona documentació oral i escrita, quan sent la necessitat de desempolsar tot un llegat de saviesa popular, ancestral, silenciada.

Va obtenir la Llicenciatura en Filologia Hispànica el 1978 i el 1981 el títol de Doctor en Filologia Hispànica per la Universitat de València. És, segurament, ara que Emili s'ha guanyat un lloc en aquesta universitat, de la qual fou professor titular des del 1984, i catedràtic des de 2006; i amb l'embranchida d'una collectivitat renadiva quan engega la seua activitat professional, el seu activisme cultural i lingüístic a la nostra Vall i a tot el País Valencià: «perquè no se sabia pràcticament res del valencià l'any 1980, no teníem textos adients ni documents històrics, ni enquestes sobre la llengua parlada, a diferència d'una gran part de la resta del català, fet que impedia normalitzar i normativitzar correctament el valencià, siga en toponímia, siga en lèxic siga en morfosintaxi» (Casanova 2013-14).

Des de llavors, Emili Casanova ha viscut entre València, on treballa i resideix amb la dona, Conxeta, i els fills Marc i Aitana, i Agullent, on té la resta de família i amics: qui perd els orígens perd la identitat.

El seu deler per estudiar la llengua es devia reforçar en seguir els passos de Ramon Haro, amic, mestre, gran apassionat de la llengua i la cultura popular i company de passejos i converses pel terme: «segurament el vaig influenciar, però ell ja ho portava de dins», diu Ramon satisfet. És indubtable que ací va engendrar la seua passió per la llengua; una mostra n'és la seua memòria de llicenciatura *El parlar d'Agullent*, dirigida pel professor Joan Veny, de la Universitat de Barcelona. I és, a més, a finals dels setanta i principis dels huitanta, en què Enric Valor hi va viure durant 10 anys, que compartiren estones inoblidables: «hem tingut la sort immensa de tractar-lo, de passejar, xarrar i menjar amb ell; humanitzar-nos, és a dir, valencianitzar-nos al seu costat, a la seua vora amable, agradable, culta i selecta. [...] Passejant amb l'amic Emili i recordant el nostre amic comú, per un itinerari que tant li agrada de fer: l'Ermita, l'Assagador, el Camí Vell d'Ontinyent, a l'hora del capvespre, admiràvem, com a cosa d'encanteri la bella i cromàtica posta de sol.» (Haro 2002). L'un i l'altre engegaren el procés de normalització del valencià al poble, gràcies també a la bona resposta de la majoria d'entitats locals, dels treballadors i representants de l'ajuntament, l'església, l'escola i el veïnat. I començà a divulgar els seus estudis sense clavar-se en camisa d'onze vares: «El meu propòsit ací és donar a conèixer les repercussions de la guerra en Agullent. I fer-les conèixer sobretot, a través de la documentació de l'època a l'AMAgullent [Associació Musical d'Agullent], però tenint en compte també la història oral i les narracions dels protagonistes del conflicte. [...] No és la meua intenció fer cap juí ni personal ni ideològic ni buscar responsables de res, sols veure què va ocórrer i aportar dades que complementen altres aportacions al tema.» (Casanova 1986-88).

És destacable la seua participació en tots els actes, esdeveniments culturals i festius celebrats a Agullent des de ben xicotet: banda de música, equip de futbol, Moros i Cristians, Festes del Miracle i de Sant Vicent Ferrer, organitzador de la Trobada d'Escoles en Valencià, organitzador de cursos de valencià, promotor d'encontres culturals i lingüístics, musicals, etc. El 1978 es va celebrar la I Festa de la Dansa de la Vall d'Albaida a Quatretonda i un des primers pobles que hi va assistir va ser Agullent, gràcies a la voluntat i l'interés personal d'Emili Casanova i el

seu equip de col·laboradors, com Mari Carmen, Ramon Haro, Conxeta Cerdà, entre altres. Tres anys després, el 1981, se celebrava a Agullent la IV Festa de la Dansa de la Vall d'Albaida, amb un important suport institucional, econòmic i cultural de la Caixa d'Estalvis d'Ontinyent, la Diputació Provincial de València, la Direcció General de Música i Teatre del Ministeri de Cultura, l'Ajuntament d'Agullent i Acció Cultural del País Valencià, que n'afavorí la consolidació definitivament. Precisament enguany se celebrarà la 43a edició a Agullent.

La Vall d'Albaida és per damunt de tot una terra de contrastos. Aquest n'és el tret més característic. Aquesta mena de dualitat és *dialèctica* i és omnipresent i els seus factors explicatius són, en part, geogràfics. (Casanova i Terol 2017)

A partir dels anys huitanta es van iniciar temptatives de reunir diversos estudiosos i recopilar informació sobre la Vall, una mena de fòrum valldalбайдí on homes i dones encetaren un diàleg sobre la comarca. Això es va materialitzar en el I Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida celebrat a Aiello de Malferit el 1996. Emili Casanova va ser un dels principals impulsors i el que segurament va dedicar més temps, esforç i il·lusió per les reunions inicials i, uns anys després, perquè la convocatòria fora un èxit, i s'hi presentaren seixanta-huit comunicacions que es recopilaren en una edició posterior que ell mateix coordinà. Aquest Congrés, a més a més, va sentar les bases per als que vindrien després: Ontinyent (2004), l'Olleria (2010) amb la col·laboració de la Universitat de València i el CEFIRE d'Ontinyent, Benignànim (2014) i Castelló de Rugat (2022) en què se celebrarà el 25è aniversari.

I si aquest primer congrés marca una fita important per a la cultura de la Vall, el més important, per damunt de tot d'aquesta celebració, va ser el naixement formal de l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), que començava amb la força de Carme Agulló, com a directora, i un reconegut equip de professionals, entre els quals Emili Casanova, que formaren la comissió gestora, el comitè científic i les coordinacions d'àrea per dur a terme les inquietuds que es van fer veure al Congrés. Aquesta associació cultural, a més dels socis, compta amb el patrocini de tres entitats molt importants de la comarca: l'Ajuntament d'Ontinyent, la Mancomunitat de Municipis de la Vall d'Albaida i Caixa Ontinyent. Per tal de promoure la cohesió comarcal i crear i difondre continguts que amplien el coneix-

xement sobre qualsevol tret de la Vall d'Albaida, Emili també participà i impulsà la creació d'altres mecanismes per involucrar el màxim d'estudiosos i gent per aportar els seus coneixements: Premi d'Investigació La Vall d'Albaida, Premi de Treball Final de Grau (TFG), Espais d'Opinió, la Sèrie Homenatges a escriptors rellevants, Espai del Llibre, on es fan presentacions de llibres d'autors de la comarca per potenciar l'aparició de nous autors o escriptors de rellevància. Durant aquest temps s'han tractat temes variadíssims i interessants com polítiques agroalimentàries, la corrupció, la violència de gènere, el finançament autonòmic, el feixisme i la situació dels refugiats a Europa, el dret civil històric, el procés de despoblament que afecta la Vall d'Albaida, etc. Amb una comarca mancada històricament de mitjans de transport públics, Emili se les ha ingeniata per assistir a les reunions de la comissió gestora o de socis de l'IEVA. Sempre carregat amb propostes davall del braç, sempre amb iniciatives interessants, evitant enfrontaments, alleugerint dificultats, superant entrebancs i, sobretot, promovent col·laboracions amb la Universitat, amb editorials, amb estudiosos de qualsevol matèria o àrea, amb empresaris i entitats bancàries perquè donaren suport econòmic. Sempre procurant mantenir bones relacions i cordialitat amb alcaldes i regidors de cadascun dels trenta-quatre pobles de la comarca. A més a més, fou un dels promotors que inicià un debat col·lectiu organitzat a Ontinyent per l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida que serví per constatar la necessitat de coordinar i vertebrar la feina de molts centres d'estudis locals i comarcals que ja portaven anys treballant. Aleshores es posà la primera llavor de la Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià (FedinesPV), que es formalitzà el 1999 al Monestir del Puig, a l'Horta Nord, i que ha suposat l'inici de la coordinació amb altres territoris mitjançant la integració en la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC) i la col·laboració amb l'Institut Ramon Muntaner (IRMU). Col·laboració que ha contribuït a la potenciació mútua de les entitats de manera que s'han pogut compartir projectes, coneixements i serveis. Perquè tota pedra fa paret o marge o muret o País.

Si Emili ha sigut i és una de les persones que més ha participat i iniciat cadascuna de les múltiples activitats que ha organitzat l'IEVA i que ha divulgat els coneixements que s'hi han presentat, edicions en paper o digitalitzades, és ben segur que de manera molt especial i sentimental se sent satisfet de, finalment, dur a terme una de les aportacions més importants

que es feu al patrimoni cultural: el recull del lèxic propi del parlar de la Vall d'Albaida en forma de diccionari, el DIVA. Aquesta recopilació del llenguatge i la saviesa popular ha constituït tot un treball de recerca bibliogràfica i d'entrevistes a persones majors que començà molt abans de l'existència de l'IEVA, fa més de trenta anys, amb un bon equip de col·laboradors, alumnes de filologia, d'història, i d'estudiosos i gent que hi treballà de forma desinteressada i acudia a les trobades que es feien els dissabtes a Agullent i en què hem pogut col·laborar els joves al llarg de tots aquest anys. El DIVA està digitalitzat i s'hi pot accedir des de la web de l'IEVA.

Investigador incansable, ha recorregut tota la Vall fent enquestes, caçant paraules al vol, preguntant als més majors el nom dels estris i atifells del treball, el camp, tot allò que acompanyava la seua quotidianitat, expressions i fets encara latents. Ha regirat, sol o acompanyat d'alguna persona entesa del poble, arxius oblidats, rescatant del corcò documents, vides anònimes però no per això menys importants, perquè sabia que en cada raconet hi havia material per investigar, una excusa per desempol·sar els papers: textos literaris, personatges a descobrir, documents històrics, religiosos, científics, etc. Emili Casanova ha fet de col·laborador, editor, corrector, assessor, divulgador de la majoria de publicacions que s'han fet a la Vall: en edicions populars com la Biblioteca Quatretondenca; en revistes i programes de festes de la majoria de municipis; en la revista *Almaig. Estudis i documents*, que l'Associació cultural La Nostra Terra d'Ontinyent edita i publica des de l'any 1985 anualment i de manera ininterrompuda; dins *Alba, revista d'estudis comarcals*, una de les publicacions més antigues a tot el territori, amb 35 anys d'història i editada pel Servei de Publicacions de l'Ajuntament d'Ontinyent; així com en la revista *El Tendur (1979-1982)*, referent en els anys de transició i que es va reprendre en els anys 90 amb noves aportacions. Ha col·laborat en la majoria de publicacions i actes de la Mancomunitat de Municipis de la Vall d'Albaida, com el reconegut Premi de Literatura Eròtica que enguany celebrarà la xxvi edició conjuntament amb l'editorial Bromera dins la col·lecció *L'Eclèctica*. Ha format part d'un elevat nombre d'altres publicacions que, ací, es faria llarg d'exposar. En algunes d'elles, però, cal destacar la voluntat d'expressar el millor del seu raconet natal: «La bellesa i suggestió del poble al peu de la Serra d'Agullent, la fantasia i encant de la romeria nocturna i la simpatia i l'acolliment dels agullentins faran que et siga inoblidable la visita i la vivència d'eixa nit màgica al mig del

foc rodat, entre l'olor a serra i la sensació d'una collectivitat que rememora i viu amb naturalitat una manifestació sentida i singular: la Nit de les fogueretes» (Casanova 1994).

La toponímia ens mostra la mirada paisatgística dels nostres avantpassats, llauradors, caçadors i pastors sobre moltes parts de la comarca. (Casanova 2017)

A principis dels 90, en l'últim examen de Gramàtica històrica, Emili Casanova ens va sorprendre amb una paraula perquè en férem l'evolució històrica. La majoria ho vam resoldre bé, però ningú en coneixia el significat. Estranyat, ens digué que era un topònim molt present a tot el territori lingüístic, i a Albaida concretament. Efectivament, ací hi ha una partida de terra que es diu *la Coma* (< CŪMBA). Són petits detalls, breus observacions, paraules amb solatge però desconegudes, dubtes etimològics i matisos semàntics que sempre ens acompanyen quan estem amb Emili. Cada paraula, una història; cada persona, tota una vida. A tots els estudiants que hem anat a la facultat de filologia, Emili ens ha volgut inculcar la inquietud per l'estudi i el coneixement, l'estima pel món de les paraules, sobretot aquelles més estranyes dels avis i àvies i que sense adonar-nos-en van quedant-se pel camí. Recorde el dia que ens va parlar de l'harmonia vocàlica, i de la que fem particularment els valencians meridionals. Fou una gran troballa que en aquells temps valia tots els diners del món, com diria ma mare, que serviria per tapar algunes boques i rialletes burletes i que ara explique als meus alumnes.

Emili ha sabut reconèixer, potenciar i aprofitar el millor, poc o molt, de cadascú de qualsevulla que haja estat a prop d'ell: filòlegs, historiadors, administratius, llauradors, pintors, músics, gent de totes les disciplines, de cada raconet de la Vall i més enllà, perquè tota pedra fa paret o marge o muret o País. Allà on ha anat ha portat el nom d'Agullent, de la Vall d'Albaida i les comarques centrals, del País Valencià per tots els territoris de la llengua catalana i més enllà, sempre construint ponts de diàleg i germanor, divulgant els coneixements que ha fet al llarg dels anys de la seua llengua, el bell catalanesc.

No és ni millor ni pitjor aquest país; / molt senzillament és el nostre, / el teu, el meu. / No el defensem encara; / tractem només, tu, jo i aquell, / d'afirmar-lo, / de dir-lo. (V. A. Estellés)

Tots el qui coneixem l'Emili, els qui en algun moment hem treballat amb ell, valorem la seua humanitat, la mostra de respecte per les diferències ideològiques, la defensa dels costums que ens agermanen, la seua encomanadissa estima per la llengua i la voluntat inesgotable de fer comarca, de vegades incompreensible. Generós, agraït, entranyable, amable, afectuós, sincer, clar i valencià en la parla, en els fets, en els sentiments. De vegades sompo en la segona accepció,¹ o més aïnes tímida. Responsable, encoratjador, engrescador perillós. Excessivament crític en els seus errors i tolerant en les crítiques que ha empomat amb dignitat i humilitat. Ha preferit la consecució d'una pau social a assumir paradigmes consagrats. I sempre, sempre, sempre ha intentat donar bons consells i amb el cor a la mà a qui els ha volgut escoltar.

Conscient com soc de les limitacions d'aquest espai i les meues pròpies per explicar i descriure com cal la llavor que Emili ha escampat a les nostres terres blanques, i a tot el País Valencià, i conscient també de la necessitat i el deure que tenim per recollir tot el seu llegat, vaja per endavant aquesta breu mostra perquè pugua servir d'embrió d'un treball més extens, complet i merescut.

Gràcies per tot i més, Emili, i per molts anys més, perquè pugues dur a terme amb l'amor i la passió que et caracteritza tot el que dius que has començat, i no has pogut acabar, i altres projectes que deus portar entre mans.

Bibliografia

- Casanova Herrero, Emili. 1986-1988. «Agullent a través de les actes municipals durant 1936-1938». *Alba. Revista d'estudis de la Vall d'Albaida* 2-3: p. 92-128
- , i Sílvia Pínter, ed. 1994. *La nit de les fogueretes d'Agullent*. Etnografia, sèrie minor 17. València: Generalitat Valenciana.
- . 2013-2014. «D'estudiant de l'Institut d'Albaida a professor d'universitat». Dins *L'Institut d'Albaida. 50 anys d'ensenyament públic a la*

¹ Nota dels editors: Entenem que es refereix a la segona accepció de *sompo* registrada al *Diccionari normatiu valencià*: «2. adj. Que té picardia i dissimula molt bé fent-se el desentès» (<https://www.avl.gva.es/lexicval/>).

Vall d'Albaida, 182-183. Ontinyent: Obra social de la Caixa d'Estalvis d'Ontinyent.

Casanova Herrero, Emili, i Vicent Terol Reig. 2017. «Els paisatges de la Vall d'Albaida, una terra de contrastos». *Alba. Revista d'estudis de la Vall d'Albaida* 28: p. 4-21.

Haro Esplugues, Ramon. 2002. «En recordança d'Enric Valor i Vives». *Enric Valor, un home de poble*, p. 13-15. Paiporta / València: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida / Denes.

La vocació dialectològica d'Emili Casanova

JOAN VENY

En la dècada dels anys setanta del segle xx, un grup de professors del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona van dur a terme uns cursets concentrats de diverses matèries de filologia catalana (Gramàtica històrica, Dialectologia, Morfosintaxi, Història de la Llengua) que van impartir a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Navarra, especialitat de Filologia Hispànica. L'organitzadora era la Dra. Ana Echaide, que havia cursat Filologia Romànica a la Universitat de Barcelona, on havia viscut l'interès pel català, a més de comprovar el seu grau de vitalitat malgrat la persecució de què era objecte i d'estar convençuda de la necessitat del seu estudi en un pla d'estudis de Filologia Hispànica. Durant dos, tres cursos, vaig encarregar-me de l'assignatura de Dialectologia i d'una de Gramàtica històrica. Vam ser molt ben acollits pels col·legues de Pamplona i el contacte amb els estudiants va ser enriquidor. Entre ells, un de parla catalana, Emili Casanova, destacava per l'oportunitat de les seves preguntes i el seu entusiasme per les matèries explicades. Tant és així que a l'hora de preparar la tesina, es va decidir per un tema de la llengua catalana, concretament de dialectologia. En aquesta decisió degué pesar l'amor per la pròpia varietat lingüística i potser també la llavor que m'havia esforçat per sembrar al llarg de les meves (breus) classes. Vaig ser el director de la tesina i puc dir que ell va seguir les meves directrius i que el resultat va ser una monografia completa, modèlica sobre el parlar d'Agullent (Vall d'Albaida), el poble nadiu de Casanova, intitolada *El habla de Agullent: estudio lexicológico-semántico*, llegida el 31 de maig de 1979.

Durant l'estiu de 1977, després d'acabat el quart curs, va iniciar les enquestes al seu poble, mentre s'anava familiaritzant amb la bibliografia pertinent en relació amb mètodes i experiències sobre els estudis dialectals. Al febrer de 1979 ja tenia enllestida la monografia i era presentada a la Universitat de Navarra davant un tribunal presidit per Ana Echaide, amb Jean-François Vicère i jo mateix de vocals.

L'obra va merèixer la màxima qualificació i posterior Premi Extraordinari com a reconeixement a una intensa labor de recollida exhaustiva de dades i la seva ordenació i interpretació. Al llarg de la seva gestació vam estar en contacte epistolar, en què Casanova m'exposava la marxa del seu treball i m'assaltava de preguntes. Així, a l'agost de 1977 s'estranyava de la manca de bibliografia al departament de filologia valenciana de la Universitat de València, i a l'octubre del mateix any em comunicava quines obres havia pogut consultar i d'aquesta manera anava «superant –deia– la incultura sobre la meua llengua». És ben meritori que un alumne que havia seguit només unes classes intensives sobre el català dins un marc dedicat prevalentment a la filologia castellana s'embarqués en un tema inicialment aliè als seus estudis nuclears. Com a membre del tribunal subratllava que la seva obra era una sòlida i substanciosa aportació a la dialectologia catalana, quan en aquelles saons hi havia tan poques monografies dialectals sobre el valencià, i que havia enriquit el patrimoni lèxic de la seva, la nostra llengua.

M'agrada posar en relleu els mèrits de la seva aportació. Primerament, del mètode de recollida de materials, com és ara extreure dades bàsicament de deu informants, enregistrats en cinta magnètica, completades amb el contacte personal amb gent del carrer (la monografia ho permet, a diferència de l'estudi geolingüístic). Pel que fa al contingut, Casanova no es limita a seleccionar allò que és propi i diferent del parlar agullentí, sinó que, a través de set camps semàntics, presenta el sistema general del seu lèxic per comentar-ne després les característiques pròpies, lligades sovint a canvis fonètics i morfològics, que són explicats quan convé (*mustrela*, per dilació de la líquida; *ad*, variant contextual de la preposició *a*). Essent l'objectiu bàsic l'estudi del lèxic, aquí és on trobem l'oportunitat i la finesa de les seves observacions vertebrades en diversos aspectes.

En primer lloc, cal subratllar la riquesa lèxica agavellada: 1.458 mots (195 refranys), dels quals cal destacar nombrosos mots no enregistrats (*llunera* 'llunàtic', *camejar* 'anat d'un lloc a l'altre', *lletós* 'assortat'), absents sovint del diccionari Alcover-Moll (*aixar* 'reclar'); les variants formals (*torcamans/torcamansos*; *bufa/bufeta*); l'origen o motivació (*l'endeu* 'lloc brut, desordenat', variant de l'*any deu* allusiu a la sequera d'aquest any); arcaïsmes (*si* 'sina', *llissaire* 'el que llueix la paret després d'haver-la eixalbat', mot format amb el suf. *-aire* com a supervivent), sovint lligats a la primera generació; mots més usats que el seu sinònim (*forats del nas* en-

front de *fosses del nas*), sovint per la competència del castellà (*almoïna*, *al-darull*) o per obsolescència del referent (*guïleta* ‘aguïleta, moneda de cinc cèntims’); vulgarismes com *fogó* ‘anus’; imatges que es reproduïxen en altres dialectes (*xeu* ‘penis’ < ‘pardal, teuladí’, semblantment al mallorquí *pardal*); creativitat popular (*embruta-sopars* ‘dit del qui fica la pota’); valencianismes (*aplegar* ‘arribar’, *cuquello* ‘cucut’, *jònc* ‘vedell’, *queraïlla* ‘patata’), amb valor semàntic diferent del català general (*atrotinat* ‘dit de la persona irreflexiva’). La cultura popular material s’illustra amb fotografies diverses referents a les mesures agràries (*mig armut*, *garbell*, *sedàs*), a receptacles (*cistella*, *canasta*, *canastillo*, *tabac*, *panecot*) o a mobles com el *tendur*, desconegut fora del valencià, més tard admès per l’IEC com a substitut genuí del castellanisme *camilla*. La cultura popular espiritual, a banda d’un aplec de cançons populars, és rica de locucions i refranys: *caure la freixura als peus* ‘caure el món a sobre’, *córrer el bàndol* ‘anar de nit’, etc., sovint desconeguts fins aleshores.

Però on és innovadora l’obra és en el contacte de llengües, valencià/castellà, que ofereix la seva situació quaranta anys enrere, un tall sincrònic a comparar diacrònicament amb un altre que reflecteixi la situació actual del fenomen al poble en qüestió. Les observacions metalingüístiques recollides tenen un interès particular: segons les dades aplegades, els agullentins tenen consciència de no parlar bé ni el valencià ni el castellà; creuen que no cal aprendre el valencià (s’entén sobretot escriure’l) perquè o no tenen temps o ja coneixen el castellà; que és sobrer la missa en valencià (un cop al mes) perquè no l’entenen (però una experiència de Casanova davant un text evangèlic mostra que l’entenien millor que el castellà); que parlar als forasters en valencià és de mala educació; que s’enriuen dels «xurros» per frases com «Sierra la puerta i porta la clau»... L’autor constata que s’ensenyen les oracions del catecisme en castellà, que la «gente bien» parla en castellà als fills i que els noms propis es diuen en aquesta llengua (*Vicente*, *Juan*, *Pedro*...); que Crevillent i Elx parlen una mescla de valencià i castellà; que els catalans del Principat parlen «cerrado», etc.

Casanova fa una classificació dels castellanismes per camps semàntics (el més afectat és el de la vestimenta), assenyala els d’ús exclusiu (*sello* ‘segell’); alguns amb especificitat semàntica (*averiguar* ‘deixar preparat’), a voltes diferenciat d’un mot genuí (*veneno* enfront de *viri* ‘verí del gripau’) o en funció de l’edat (*estalviar* dels vells enfront de *ahorrar* dels joves);

no falten les adaptacions (*testic* <- cast. *testigo*), algunes coincidents amb la variant normativa (*barat*).

De l'anàlisi del cabal lèxic estudiat i de posar en relleu força particularitats diatòpiques es desprèn un corollari sobre la necessitat d'introduir valencianismes en el diccionari general, una pràctica que trigaria a aplicar-se, com hem vist en el cas de *tendur*. També s'apunta la conveniència de considerar com a subdialecte del valencià meridional l'alacantí, suggeriment que tindria en compte en els meus estudis posteriors sobre classificació dialectal del català.

Vet aquí com la preparació d'aquesta monografia representa el pòrtic d'entrada de Casanova en el camp atraient i apassionant de la dialectologia; i a partir d'aquí seguirà l'eixamplament dels seus estudis cap a altres branques de la lingüística com l'onomàstica, la gramàtica històrica, la història de la llengua, la lexicografia, el contacte de llengües, l'edició de textos, el paper de l'aragonès, la llengua mediàtica, la normativa, etc., que ell cultivarà amb competència, i anirà afegint-hi baules de nous coneixements enriquidors de la lingüística diacrònica i sincrònica. Contribucions a la recerca cristallitzades en més de 400 articles, nombrosos projectes de recerca, organització de cursos i congressos (com el de Lingüística i Filologia Romàniques, València, 2010), o d'homenatges a figures de la catalanística. A aquest opulent i substancios bagatge de recerca cal agregar el seu prestigi en el món de la docència universitària: els seus alumnes valoren i estimen la professionalitat del seu magisteri, l'entusiasme per la matèria explicada, l'atenció sol·licita que els dedica: n'és una seqüela la vintena de tesis de doctorat que ha dirigit.

Així com la dialectologia va ser una porta d'entrada al món vari de la lingüística, aquella vocació, traslladada a la defensa, selectiva, de particularitats del seu dialecte per al corpus normatiu general, va generar entre alguns l'etiqueta de «dialectalista» amb el sentit desfavorable del mot, oblidant que en aquelles saons el concepte de «nacional» aplicat per Fabra a la llengua –però sovint no aplicat per un purisme mal entès– incloïa el respecte a variants dialectals revestides de tradició, genuïnitat, extensió geogràfica, expressivitat, etc., a les quals els parlants se senten adherits i que poden venir condicionades pel seu ús en un àmbit general o restringit. Afortunadament l'actualització posterior de la normativa ha posat les coses al seu lloc.

En un correu recent, Emili Casanova, amb extrema humilitat, insinuava que ell m'havia defraudat. Cal que allunyi tal pensament, car sempre

he valorat el volum, quantitat i qualitat de la seva obra, amb algun error inherent a tota obra humana —inclosa la filològica. A aquesta valoració s'uneix el fulgor humà vertebrat en el desig de cercar la concòrdia, de fomentar la companyonia, d'estimar el país. No, no m'has decebut, Emili; al contrari, he admirat la teva capacitat de treball, l'engrescament per la diversitat de temes, la recerca de l'entesa, el bon magisteri universitari, el culte a l'amistat, les respostes de gratitud i tantes coses. Des de la nau dels teus seixanta-cinc anys pots mirar amb orgull l'estela d'una obra ben feta on es donen la mà talent i bondat. Per molts d'anys!

